

Univerzita Hradec Králové
Přírodovědecká fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby, Pedagogická fakulta UHK

Umělecké památky regionu a jejich využití v mimoškolní výchově a vzdělávání

Bakalářská práce

Autor: Markéta Moučková
Studijní program: B1101 Matematika
Studijní obor: Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Matematika se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Hrubý

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem v seznamu použité literatury uvedla všechny prameny, ze kterých jsem vycházela.

V Hradci Králové

Jméno a příjmení

Poděkování:

Děkuji doc. PhDr. Vladimíru Hrubému za cenné odborné rady a připomínky při vedení mé bakalářské práce.

Anotace

MOUČKOVÁ, M. *Umělecké památky regionu a jejich využití v mimoškolní výchově a vzdělávání*. Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce na Přírodovědecké fakultě Univerzity Hradec Králové. Vedoucí bakalářské práce Vladimír Hrubý. 63 s.

Cílem bakalářské práce je zpracování teoretických podkladů, které vedou k vytvoření edukačního programu. Práce je zaměřena na umělecké památky města Pardubice. V teoretické části seznamuje s historickým a uměleckým vývojem města, na jehož základě byl v praktické části vytvořen katalog vybraných pardubických památek. Katalog je teoretickou oporou pro vznik edukačního programu, který se nazývá Proměny Pardubic. Program je určen pro studenty středních škol a gymnázií a pro žáky druhého stupně základních škol.

Klíčová slova: Pardubice, edukační program, památky, historie

Annotation

MOUČKOVÁ, M. The artistic monuments of a region and their use in out-of-school child raising and education. Hradec Králové, 2017. A bachelor thesis at the Faculty of Science, University of Hradec Králové. Bachelor Thesis supervisor: Vladimír Hrubý. 63 p.

The aim of this bachelor thesis is elaboration of the theoretical background which leads to the creation of an educational program. The thesis is focused on the artistic monuments of Pardubice city. The theoretical part familiarizes a reader with historical and artistic development of the town, on the basis of which a catalog of selected monuments of Pardubice was created in the practical part. The catalog is a theoretical support for the creation of an educational program which is called Pardubice Transformations. The program is intended for students of secondary and grammar schools as well as for higher elementary schools students.

Keywords: Pardubice, catalog of monuments, educational program, monuments, history

Obsah:

ÚVOD.....	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1 Historický vývoj města	10
1.1.1 Osídlení Pardubic do roku 1491	10
1.1.2 Pernštejnové na Pardubicku.....	12
1.1.3 16.–18. století.....	14
1.1.4 Průmyslová revoluce	15
1.1.5 20. století.....	16
1.1.6 Od konce druhé světové války po současnost	18
1.1.7 Památková péče, městská památková rezervace Pardubice	19
1.2 Umělecký vývoj města	21
1.2.1 Gotika a renesance v Pardubicích	21
1.2.2 Baroko a klasicismus.....	23
1.2.3 Historizující slohy a moderní umění.....	24
1.2.4 Umění 21. století	26
2 PRAKTICKÁ ČÁST	28
2.1 Katalog památek.....	28
2.1.1 Zelená brána.....	28
2.1.2 Mariánský sloup	29
2.1.3 Radnice	30
2.1.4 Dům U Jonáše.....	31
2.1.5 Dům č. p. 11.....	32
2.1.6 Zámek	32
2.1.7 Kostel sv. Bartoloměje.....	33
2.1.8 Wernerovský dům	34
2.2 Edukační program.....	35

2.2.1 Výběr dané metody	35
2.2.2 Metoda animace	35
2.2.3 Popis projektu	35
2.2.4 Ověření v praxi	36
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	57
PŘÍLOHY.....	60
Příloha č. 1	60
Příloha č. 2	60
Příloha č. 3	61
Příloha č. 4	61
Příloha č. 5	62
Příloha č. 6	62
Příloha č. 7	63
Příloha č. 8	63

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce „Umělecké památky regionu a jejich využití v mimoškolní výchově a vzdělávání“ jsem si zvolila na základě svého studijního oboru, a proto jsem v ní propojila výtvarnou tvorbu s pedagogikou. Regionem, který jsem si vybrala, jsou Pardubice. Toto město jsem si vybrala z mnoha důvodů, z nichž je nejvýznamnější ten, že se jedná o mé rodné město, kam se vždy budu ráda vracet, ať budu kdekoliv. Připadá mi velmi smutné, že o svém rodném městě dost zajímavostí nevědí ani děti, ani někteří dospělí. Proto bych jim svou práci ráda ukázala cestu k tomuto městu.

V Pardubicích nalezneme celou řadu významných památek, které jsou pro mne symbolem minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Památky zachycují výsledek lidské zručnosti a činnosti už od pradávna a díky své autentičnosti a jedinečnosti nám umožňují poznat kus naší historie. Usilovná práce předešlých generací nám zanechává mnoho odkazů do současnosti, například v podobě hmotných objektů, knih a učebnic. Z nich pak čerpáme, zkoumáme je a hledáme v nich inspiraci. Vedou nás k poznání či návštěvě některé z památek.

Zájem poznat své rodné město hlouběji mě vedl k sepsání této bakalářské práce, kterou rozděluji do dvou částí, teoretické a praktické. Práce začíná popisem historického vývoje města Pardubice od středověku po současnost, kde jsem se snažila zachytit zlomové okamžiky v dějinách města. V této části se zmiňuji i o památkové péči, která stojí na pomezí uměleckého a historického vývoje, a pak pokračuji uměleckým vývojem města, u něhož jsem se zaměřila na jedinečná díla ve výtvarném umění Pardubic.

V druhé, praktické části se zabývám konkrétními památkami a jejich uměleckým vývojem. Nejprve se zaměřuji na národní kulturní památky, kterých je dnes v celé České republice 274. V Pardubickém kraji se jich nalézá sedm, avšak já se zaměřuji pouze na pardubický zámek. Poté se zabývám kulturními památkami, které se ve městě nacházejí, jako jsou pardubická radnice, morový sloup na Pernštýnském náměstí a další. Poslední část práce tvoří edukační program, ve kterém se zaměřuji na interaktivní „hru“. Edukační listy poslouží studentům středních škol a žákům druhého stupně základních škol k rozvoji a osvojení si znalostí o pardubických památkách, místních rodech a o zajímavostech tohoto východočeského města. Edukační listy slouží k doplňování informací při procházce městem, před níž účastníci dostanou připravené listy, do kterých během procházky městem budou zapisovat získané informace.

Při tvorbě teoretické části jsem navštívila Východočeské muzeum v Pardubicích a využila jsem fondy muzejní knihovny. Vycházela jsem převážně z knih PhDr. Františka Šebka, který celý svůj profesní život spojil s historií Pardubic a blízkého okolí, a také z knih

vedoucího mé bakalářské práce doc. PhDr. Vladimíra Hrubého; docent Hrubý se také zabývá historií východních Čech. Použila jsem publikace *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*, *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491–1548* nebo *Dějiny Pardubic*. Dále jsem vycházela z knihy *Pardubice*, vydané nakladatelstvím Pressfoto. K tématu památkové péče jsem zvolila publikaci od autorů Aleše Vošahlíka a Karla Kibice *Památková ochrana a regenerace historických měst v České Republice 1945–2010*. Pro tematiku zabývající se historickým i uměleckým vývojem města jsem využila publikace *Historický atlas měst České republiky* a *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů a zámků*. V části praktické jsem se inspirovala v knihách *Jak poznávat kulturní památky* od historika Jaroslava Herouta, *Galerijní animace a zprostředkování umění* od Radka Horáčka a v dalších knihách, které uvádím v seznamu na konci práce.

Celá práce je obohacena o plány měst, obrázkové přílohy a vlastní fotodokumentaci, kterou jsem nasbírala v průběhu tvorby bakalářské práce. Využila jsem také archivu (resp. fotoarchivu) Východočeského muzea v Pardubicích a použila jsem staré fotografie k ukázce změn, ke kterým v Pardubicích došlo během uplynulých staletí.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Historický vývoj města

1.1.1 Osídlení Pardubic do roku 1491

Okolí Pardubic zaujalo významné místo již v době kamenné, a to převážně díky své poloze a klimatu. Nejstarší osídlení Pardubicka se vázala na řeky Labe a Chrudimku. Raně středověké osídlení je doloženo od 9. století v prostoru Rosic, Semtína, Cihelny aj., severně od Labe a jižně jsou to Dražkovice, Blato, Staré Jesenčany aj.

První písemnou zmínku o vesnici Pordobice najdeme v listině z roku 1295. Jedná se o nejstarší dochovanou písemnou zprávu o existenci Pardubic, pocházející z 15. prosince 1295, která se zmiňuje o majetku pardubických cyriaků, konkrétně o jejich klášteře. [4] Klášter byl roku 1421 vypálen husity a zcela zanikl. Dlouhou dobu se předpokládalo, že stál na místě dnešního kostela sv. Bartoloměje a arciděkanství. Avšak *„tradiční výklad nejstaršího vývoje Pardubic doznal díky archeologickým výzkumům v 80. a 90. letech 20. století zásadní změny. Původní jádro osídlení nelze hledat v prostorách nynějšího historického jádra města, ale v jižněji položených Pardubičkách. Zde stojí kostel sv. Jiljí, jehož vznik je kladen nejméně před polovinu 13. století, ještě do doby před příchodem cyriaků. V tomto faktu vystupuje i cyriaký konventní a současně farní kostel sv. Bartoloměje.“* [8] Cyriakové jsou řád křižovníků s červeným srdcem (obr. č. 1), který do Čech přišel kolem roku 1256, tj. za krále Přemysla Otakara II. Současný kostel sv. Bartoloměje byl postaven v pozdně gotickém slohu jako hrobka pánů z Pernštejna.

Na začátku 14. století, konkrétně roku 1318 a 1319, se v písemných pramenech jako nejstarší známý majitel Pardubic objevuje Půta z Dubé. Byl příslušníkem významného rodu Ronovců, v jehož erbu se nacházejí dvě černé zkřížené ostrve (obr. č. 2). Půta z Dubé pravděpodobně nechal vystavět své panské sídlo na místě dnešního zámku. Jak můžeme zjistit z dochovaných listin, sám sebe Půta podepisoval jako Půtu z Pardubic, obdobně tomu bylo i u jeho synů Hajmana a Hynka Hlaváče. [9]

Mezi lety 1321–1332 vyměnili synové Půty z Dubé Pardubice za hrad Vizmburk s rytířem Arnoštem z Hostýně. [4] Rod, ze kterého Arnošt z Hostýně pocházel, se zanedlouho po převzetí Pardubic začal titulovat jako páni z Pardubic. V erbu tohoto rodu byl zachycen výjev přeseknuté přední poloviny bílého jezdeckého koně se zlatou uzdou a zdviženou levou nohou na červeném štítu (obr. č. 3). [9]

K erbu pánů z Pardubic se váže pověst. Pojednává o české armádě za vlády Vladislava II., kdy vojsko tábořilo před italským městem Milánem. Několik odvážných bojovníků se dostalo za brány Milána a sebrali bohatou kořist. Při návratu zpět do tábora je však milánští zahlédli. Přesekli provaz, který držel mříž a koně jednoho z vojáků, jenž se

opozdil, a mříž koně přetřala v půl. Ješek neváhal a spolu s kořistí sebral i přední část koně a donesl ji do ležení. Král Vladislav II. i všichni kolem užasli. Ješek za tento čin dostal od krále znak popsany výše. [17]

Popsaný výjev ve znaku Pardubic zůstal do současnosti. Mimo jiné se nachází také na Zelené bráně, avšak toto vyobrazení vzniklo až na počátku 20. století. Autorem reliéfu je sochař Bohumil Vlček, který zhotovil dnešní podobu dle kresby Mikoláše Alše.

Arnošt z Hostýně je prvním doloženým předkem pánů z Pardubic. Roku 1332 věnoval pardubickým cyriakům vesnici Pardubice; jednalo se o část, která dnes nese název Pardubičky. [4] Stárnoucí Arnošt z Hostýně odkázal majetek svým čtyřem synům, vykonavatelem závěti stanovil nejstaršího ze synů. V této závěti z roku 1340 jsou Pardubice poprvé uvedeny jako město, jiných dokladů o povýšení na město není. Arnošt z Hostýně povýšení Pardubic na město zřejmě dosáhl díky nejstaršímu synu Arnoštovi, který měl blízko ke královskému dvoru, zejména ke královi Karlovi, jehož rádcem a důvěrníkem zůstal i po roce 1344, kdy se stal prvním arcibiskupem pražským. [12]

Arcibiskup Arnošt z Pardubic spolu s bratry nechal před rokem 1359 postavit kostel Zvěstování Panny Marie, který se stal farním kostelem. V tutéž dobu vybudovali bratři z panského sídla blatný hrad, na němž arcibiskup hostil Karla IV. Posledním držitelem města, hradu a zvětšeného panství zůstal nejmladší z bratrů Vilém z Pardubic, který na pardubickém a přikoupeném rychmburském panství hospodařil se synem Smilem Flaškou z Pardubic. [12] Smil Flaška se zapojil také do mocenských bojů mezi syny Karla IV., Václava IV. a Zikmunda, v němž stál na straně Zikmunda Lucemburského, a v jeho službách také v roce 1402 zemřel. [9]

Panství Pardubské se za vlády pánů z Pardubic rozrostlo. V roce 1390 spadala pod vládu tohoto rodu oblast samotných Pardubic; zde bychom mohli uvést vznik poplužního dvora za městem, v prostoru dnešního Kostelíčka a vesnice Mikulovice. Rod ovládal také Hrubou Skálu, Staré Hrady, Libáň, Hlinsko, Skuteč, Svatku a Rychmburk. [9] *„Páni z Pardubic zůstali vlastníky nevelkého panství do roku 1391, kdy je ztratili po soudním sporu s králem Václavem IV. o tzv. odúmrtí. Novým držitelem se stal králův oblíbenec Hanuš z Milheimu (Jan z Milheimu), který byl spoluzakladatel pražské Betlémské kaple.“* [4] Zanedlouho po smrti Smila Flašky z Pardubic zemřel i Jan z Milheimu.

Velice prudkou etapou v historii nejen Pardubic byla husitská revoluce a husitské války. S dějinami Pardubic a východních Čech vůbec je v tomto období spojeno jméno Diviše Bořka z Miletínka. Než obsadil Pardubice, bylo toto město vlastněno Bočkem z Kunštátu, který se o východočeská panství dělil se svým bratrem Hynkem. V průběhu bojů byl husity zničen pardubický klášter cyriaků, škody utrpěl i kostel sv. Bartoloměje. 1. ledna 1427 zemřel v Pardubicích jeden z nejvýznamnějších představitelů rodu

z Kunštátu, Viktorin. Po smrti této osobnosti převzal Pardubice do svých rukou Jan Hlaváč z Mitrova. Přibližně v polovině 30. let 15. století předal toto východočeské poddanské město Diviši Bořkovi z Miletínka. Ten správcem města učinil svého bratra Vaňka z Miletínku. Když Diviš Bořek na počátku ledna 1438 umírá, zanechává svým potomkům rozsáhlé panství, do kterého kromě Pardubic patřila také Kunětická hora či pozemky donedávna patřící klášterům v Opatovicích nad Labem a Sezemicích. [9]

Pardubice se za Divíše Bořka z Miletínka udržely do konce 15. století. Miletínkové s majetkem neuměli hospodařit, a tak část prodali tehdejšímu králi Jiřímu z Poděbrad pro jeho syny, ovšem i oni majetek zatížili dluhy a roku 1491 jej kníže Jindřich Minsterberský prodal bohatému moravskému feudálu Vilému II. z Pernštejna, který téhož roku koupil i statek pardubický. [12]

1.1.2 Pernštejnové na Pardubicku

Od roku 1491 tedy Pardubice vlastnil šlechtic Vilém z Pernštejna. Pernštejnové tu vládli po další tři generace, až do roku 1560. Doba perňštejnských Pardubic je klíčovou epochou v dějinách města, která v Pardubicích zanechala dodnes viditelnou stopu jak v půdoryse starého města, tak v hospodářství a krajině při budování rybníkářské oblasti.

O původu rodu Pernštejnů se dochovala pověst, podle které žil v lesích na Moravě uhlíř Vojtěch. Uhlíř pobýval v prosté chýši, kde spával a měl zásoby jídla, které mu ujídal divoký zubr. Vojtěch to zpozoroval a jednoho dne si na něj počíhal. Zvíře popadl za rohy a nevěděl, co dál. Vtom mu pomohl ptáček, který švitořil: „Lejčím, lejčím.“ Vojtěch se vzpamatoval a smotal z lýka v botách houžev, kterou prostrčil zubrovi skrz nozdry. Takto pokořené zvíře odvedl na knížecí hrad, kde mu před davem lidí a panovníkem sřal hlavu. Tento čin panovníka tak ohromil, že uhlířovi daroval erb, na němž se nachází černá hlava zubra se zlatou houžví na původně stříbrném, později zlatém štítu (obr. č. 4). Také mu věnoval krajinu, kde uhlíř pálil dřevo. Ten si tam později vystavil hrad zvaný Pernštejn. [17]

Vilém II. o rok později, tedy v roce 1492, převedl své sídlo právě do Pardubic z nedaleké Kunětické hory. V tuto dobu také prošel rozsáhlou přestavbou pardubický hrad, jenž byl obohacen o vodní fortifikační systém. Na tomto zámku pravděpodobně byli 24. července 1497 pasováni na rytíře synové Viléma II. Jan a Vojtěch; pasoval je král Vladislav II. Jagelonský. Řada staveb z přelomu 15. a 16. století byla realizována na základě projektu známého architekta Benedikta Rieda. [7]

Vilém z Pernštejna zasáhl do vývoje Pardubic razantním způsobem. Za jeho doby se stalo Pardubicko jednou z největších rybníkářských oblastí v zemi. Za sídlo si zvolil pardubický hrad, a protože byl jedním z nejbohatších mužů v zemi a nejvyšším

hofmistrem Království českého, musel vedle hradu, který přestavil na nedobytnou pevnost, čímž vznikl jakýsi přechod mezi hradem a zámek, reprezentovat i město. Pardubice se na sklonku 15. století staly významným městem a v roce 1506 získaly status města. [4]

Po velkém požáru v roce 1507 Vilém II. nechal Pardubice nákladně přestavit. Započaly rozsáhlé terénní úpravy, které souvisely se stavbou městské řeky a se stavbou kostela sv. Bartoloměje. Roku 1512 vydal Vilém II. městu privilegia, například jarmarku, cla a mýta, právo na samosprávu atp. Současně občané obdrželi Zřízení obecní města Pardubic, které stanovilo způsob vedení města, upravovalo policejní a cechovní řád. Dále při kostele sv. Bartoloměje založil roku 1514 klášter minoritů. Klášterní kostel určil za pohřebiště Pernštejnů. [12]

Vilém dbal na vnější vzhled domů a pernštejnská huť užívala pozdně gotických pískovcových ostění. Pardubické měšťanské domy byly jednopatrové. V rámci nákladné výstavby se do počátku 16. století dobudovalo městské opevnění z valů s nárožními rondely, hradby, vodní příkop aj. Do města se vstupovalo dvěma branami, Zelenou bránou na západě a Bílou bránou na východě (ta byla roku 1844 zbourána). Pardubicím se říkalo „Město v ohradě“, do zámku totiž vedl jediný vstup přes město, které bylo ohrazené hradbami.

Vilém z Pernštejna rozdělil svůj majetek mezi své syny Vojtěcha a Jana. Janovi předal moravská panství a Vojtěchovi statky v Čechách. Za Vojtěcha z Pernštejna pokračovala přeměna hradu v zámek, avšak už v raně renesančním stylu; významný je pak hlavně Vojtěchův rytířský sál. Stejně jako jeho otec se podílel na rozvoji města, získal i další privilegia, např. privilegium jarmarku a koňského trhu. Také investoval do rozšíření svého panství a získal tak panství jako Chlumecko nad Cidlinou, Náchod, Nové Město nad Metují nebo Kolín. Roku 1534 náhle zemřel a jako jediný z Pernštejnů byl pohřben v kostele sv. Bartoloměje, kde má dodnes mramorový náhrobek. [11]

Po Vojtěchově smrti získal majetek jeho bratr Jan, který k němu získal další území – hrabství Kladsko. Nedlouho po smrti Vojtěcha, v březnu 1538, v Pardubicích vypukl další požár. Jan tak započal další přestavbu bezmála celého města, kterou poněkud urychlilo využití terakotových ostění. Stavbu řídil Jiřík z Olomouce, který se věnoval stavbám nejen měšťanských domů, které se zvýšily o druhé patro, ale i veřejných budov. Jiřík Olomoucký taktéž zvýšil věž Zelené brány a pokryl její dominantní střechu mědí. Zelená brána je jednou z nejvýznamnějších dominant Pardubic až do současnosti. Věnoval se přestavbě kostela sv. Bartoloměje a obnovil také sladovnu, městský pivovar a radnici. Na zámku dokončil renesanční portál, který nechal osadit a postavil k němu kamenný most.

Po smrti Jana z Pernštejna Pardubice získal starší z Janových dvou synů Jaroslav. Za jeho života vyrostla v Pardubicích stříbrná komora a zbrojnice, což svědčí o sběratelské vášni tohoto šlechtice. Věnoval se chovu španělských koní v Kladrubech nad Labem a přes svou manželku Alžbětu Thurzovou byl příbuzný s bankéřskou rodinou Fuggerů. [7]

1.1.3 16.–18. století

V roce 1560 skončila obdivuhodná éra perňštejnských Pardubic. Z této doby se dochovala podstatná část historického jádra města a zámek. Půdorys města se příliš nezměnil až do poloviny 19. století. Městečko se za Viléma z Pernštejna, tedy mezi lety 1498–1506, stalo poddanským městem. Mělo opevnění s kamennými hradbami a dvěma bránami.

Od zadluženého Jaroslava z Pernštejna koupil Pardubice v roce 1560 arcikníže Maxmilián a připojil je k české královské komoře. Pardubice tak zůstaly ekonomickým a správním centrem jednoho z největších panství v Čechách. [4]

Česká dvorská komora převzala od Pernštejnů Pardubice jako jedno z nejhonosnějších měst jak v hospodářství, tak ve společnosti. Byla to pevnost na strategickém místě. „Arcikníže Maxmilián spíše než po strategické přednosti Pardubic toužil po panství“ [12], a tak město z prudkého hospodářského a společenského vzestupu začalo v první polovině 16. století pozvolna upadat do průměrnosti. Čeští panovníci navštěvovali Pardubice zřídka. Ve městě utichl i stavební ruch, pouze císař Rudolf II. se věnoval v letech 1571–1574 dostavbě druhého patra jižního a západního křídla zámku, který se stal sídlem hejtmana panství. [12]

Třicetiletá válka způsobila velké škody jak na panství, tak ve městě. Pardubice sloužily císařským vojskům jako pevnost a zásobárna obilí. Od roku 1639 Pardubicím několikrát hrozil útok Švédů. Začalo se proto s intenzivní modernizací a doplňováním opevnění. Pardubice se vždy ubránily, avšak roku 1645 téměř celé město vyhořelo. [12]

Po válce začala obnova města i předměstí a v polovině 18. století opět došlo ke značným opravám, v rámci kterých se upravoval fortifikační systém Pardubic. Jeho podobu ukazují první dochované plány z této doby (obr. č. 5). Po vybudování pevnosti Josefov a pevnosti v Hradci Králové ztratily Pardubice svůj význam a místo městských hradeb vyrostly roku 1776 jezdecké kasárny, které obepínaly město od kostela sv. Bartoloměje podél Jahnovy třídy. Na východním kraji byl roku 1710 postaven poutní kostel Sedmibolestné Panny Marie, tzv. Kostelíček. [4] Vznikaly nové části města na místě vyschlých rybníků – Spojil, Studánka aj. Město rostlo i v počtu obyvatel, ale dle reforem Marie Terezie ztratilo hrdelní právo, které se uplatnilo naposledy roku 1761. Od roku 1760 stála uprostřed severní fronty náměstí nově upravená radnice, jejíž fasádu vytvořil

pardubický sochař a řezbář Jakub Teplý, který také vytesal balustrádu kolem Mariánského sloupu. [12]

Přibližně od poloviny 18. století průčelí městských domů zdobila barokní a rokoková a na počátku 19. století i klasicistní výzdoba. K nejvýznamnějším projevům barokní zdobnosti patří štukový reliéf na domě U Jonáše. [4]

1.1.4 Průmyslová revoluce

K rozkvětu Pardubic dochází až s příchodem železnice v druhé polovině 19. století. Železniční doprava přivedla do města rozvoj průmyslu i opětovný rozkvět.

Roku 1805 došlo k nahrazení dřevěného mostu k zámku sypaným valem, v roce 1836 byly osázeny zámecké valy a roku 1844 zbořena Bílá brána a hradby na západní a jižní straně města. [8]

Ke vzniku novodobého města vedla výstavba nových silnic, jejichž základní síť byla vybudována v letech 1818–1846 a spojila město s důležitými centry. Do roku 1839 byly zmodernizovány silnice k Přelouči a Sezemicím, v letech 1845–1848 byla upravena silnice do Dašic. Silnice byly osazovány alejemi a výrazně rozčlenily krajinu. Do poloviny 19. století se díky raabizaci zahustila sídelní síť v okolí města. Vznikaly nové vsi, jako Jesničanky, Nové Jesenčany, Nové Hradiště nebo Staročensko, a všechny ležely dál od města. [8]

Významným milníkem v dějinách Pardubic byl rok 1845, ve kterém protřala území Pardubic první železniční trať z Olomouce do Prahy. O její výstavbu se zasloužil pardubický rodák Jan Perner. Železnice znamenala strategickou výhodu oproti oběma velkým městům v okolí, Chrudimi a Hradci Králové. Roku 1857 byla otevřena další trať, z Pardubic do Hradce Králové, do Jaroměře a roku 1859 až do Liberce. V roce 1871 přibyla trasa z Rosic do Chrudimi a Havlíčkova Brodu, a Pardubice se tak staly nejvýznamnějším východočeským železničním uzlem. [8] Mezi lety 1850–1855 se staly sídlem nově vzniklého Pardubického kraje. [4]

V letech 1844 a 1845 byl pro území mezi Zeleným Předměstím a nádražím vypracován projekt Nového Města, k jehož realizaci došlo v závěru 19. století. Město se začalo rozrůstat směrem k železnici a nádraží a nové území poskytovalo nejvýhodnější možnosti pro rozvoj průmyslu. [4] S rozvojem průmyslu započal i rozvoj školství, po 2. polovině 19. století byla zřízena průmyslová a obchodní škola. [8] Rozsah městské aglomerace před polovinou 19. století zachycuje katastrální plán z roku 1839.

Podle nového regulačního plánu z roku 1882 od profesora Antonína Barborky vznikla výstavba na pravoúhlé půdorysné osnově v prostoru mezi tratí, Chrudimskou silnicí (dnešní třída Míru) a původní zástavbou Zeleného Předměstí.

Druhá fáze průmyslového rozvoje Pardubic, od 80. let 19. století do počátku 20. století, vyvolala další stavební ruch. Půdorys se postupně rozšiřoval jižním směrem k vesnici Jesničánky. Regulace probíhala i na Bílém předměstí, krystalizační jádro se rozvíjelo okolo kostela Sedmibolestné Panny Marie třemi směry – na Dašice, Sezemice a přes Pardubičky do Chrudimi. Tam také v roce 1903 započala výstavba okresní nemocnice nad Vinicí, směrem na Sezemice vznikla roku 1891 věznice. [4]

Roku 1892 padla ve snaze o modernizaci hodnotná architektura staré radnice i se sousedními domy, na jejichž místě vyrostla mohutná novorenesanční budova současné radnice. I kolem kostela svatého Bartoloměje byly v roce 1883 zbořeny renesanční masné krámy. Po stavební úpravě děkanství byl otevřen prostor historického města ze západní strany.

Inženýr Karel Kotten koncipoval návrh řešení před Zelenou bránou a východní stranu města, dnešní náměstí Republiky. Z roku 1895 pochází Krudencův činžovní palác a obchodní dům a společně se secesními domy určil podobu západní strany náměstí, v jejíž části bylo v letech 1906–1909 postaveno divadlo, jehož architektem byl Antonín Balšánek.

1.1.5 20. století

Před první světovou válkou pronikly do Pardubic moderna a kubismus, které představují pozoruhodný kontrast k pernštejnské pozdní gotice a k renesanci. Vedle Zelené brány tak vznikla v letech 1913–1917 budova spořitelny, kterou navrhl architekt František Roith, jenž touto budovou spojil historickou a současnou architektonickou tvorbu.

V letech 1909–1911 se uskutečnila regulace řek Labe, které do té doby ohraničovalo severní část města, a Chrudimky. Regulace zrušila vodní příkopy okolo města a po jejich zasypání vznikla dnešní podoba náměstí. Od druhého desetiletí 20. století do druhé světové války dostávala definitivní podobu vilová čtvrť za Matičním jezerem.

Město proslavil světoznámý dostih Velká pardubická steeplechase, jehož první závod se konal 5. listopadu 1874. V roce 1889 byla postavena závodní dráha pro cyklistiku, druhá v Čechách. Roku 1896 se konal první turnaj v tenise a ve stejném období započal rozvoj motorismu. Pardubice se staly kolébkou českého letectví, když 13. května 1911 uskutečnil inženýr Jan Kašpar svůj první dálkový let z Pardubic do Velké Chuchle u Prahy. Založil v Pardubicích aviatickou školu a v sídlišti Dukla má dodnes pomník. V roce 2016 byla na jeho počest na třídě Míru vztyčena jeho socha v mírně nadživotní velikosti.

Život města na přelomu století provázely technický pokrok v mnoha oblastech. Roku 1905 zde byla postavena Křížíkova elektrárna a o dva roky později byl vybudován

městský vodovod. Velkou společenskou a politickou událostí se v roce 1883 stalo odhalení pomníku vynálezců ruchadla bratřanců Veverkových. [4]

Urbanistický vývoj ovlivnila první světová válka, na jihozápadním konci města vznikla v letech 1914–1915 velká vojenská nemocnice.

Po vzniku Československa se zrychlil vývoj hospodářství. Roku 1919 tak byla podél pardubické železniční trati založena továrna Telegrafia, rok poté vznikla severozápadně od Pardubic továrna na výbušniny Explosia Semtín a s výstavbou závodů Synthesia v roce 1928 a Spolku pro chemickou a hutní výrobu v blízkém Rybitví se vytvořil velký chemický komplex, který začal významně zasahovat do dalšího vývoje města. Svě postavení si udržovaly i závody železářské a strojírenské výroby. Do pozadí neustoupil ani potravinářský průmysl – v Pardubicích se nacházel pivovar, lihovar, exportní výroba pardubického perníku a Winternitzův mlýn. [4]

Pardubice žily v letech 1918–1938 bohatým společenským a kulturním životem. Významné bylo především divadlo a hudba. Roku 1919 byla založena hudební škola a počet kin stoupl na tři. Muzejní spolek koupil pardubický zámek, začal vystavovat bohaté sbírky a taktéž zahájil rozsáhlou opravu zámku. Vznikaly i nové sportovní tradice. V roce 1924 vznikly pod zámkem tenisové kurty, kde se dodnes pořádají závody, takzvané juniorky. [4] Bažinatý terén pod zámkem byl upraven na rozsáhlý park, který byl v roce 2015 nově zrekonstruován. Vedle parku byl také v roce 1931 vybudován letní sportovní stadion, který byl zbourán při opravě parku;

S rostoucím počtem obyvatel se rozšiřovala bytová výstavba, která se soustředila nejen na historické centrum, ale i za jeho hranice. Začal se tvořit koncept tzv. Velkých Pardubic. Domy vyrůstaly na Skřivánku, na Židově, Přerovsku nebo ve Svítkově. Na Bílém náměstí se plnil prostor mezi Haldou a ulicí Dašickou. V této době dostaly definitivní podobu ulice Havlíčkova, Nádražní, Nerudova, U Husova sboru, náměstí Legií aj.

V meziválečném období vznikla řada veřejných budov v rondokubistickém slohu. V Pardubicích se rondokubismus manifestoval v nejznámější stavbě tohoto slohu v republice, v Krematoriu, spolu se stavbou Legiobanky v Praze. Obě stavby navrhl architekt Pavel Janák. Rondokubismus se stal národním slohem nového státu a v Pardubicích ovlivnil mnoho budov. Do obrazu města zasáhl i významný architekt Ladislav Machoň, který přecházel z rondokubismu do funkcionalismu. „Jeho“ budovami byly dům s pasáží, okresní úřad či administrativní budova soudu. Během 20. a 30. let byla dotvářena díla Josefa Gočára, mezi které patřily hotel Grand, Anglobanka a Winternitzovy mlýny. Silný byl i vliv architektů Karla Řepy a dalších. [4]

V období první republiky probíhala výstavba bez regulačního plánu, až v roce 1935–1940 vznikl nový urbanistický plán města, a to díky urbanistovi A. Mikuškovici

a pardubickému architektu F. Kerhartovi. V roce 1940 tak dostala starší urbanistická vize Velkých Pardubic administrativní podobu. [4]

Na počátku druhé světové války se Pardubice staly sídlem německých úřadů a vojenské posádky. Díky projevu národního vědomí při potlačovaných oslavách 600 let založení města měl velký ohlas výsadek skupiny Silver A, jejíž účastníci tu našli úkryt. Připravovali atentát na říšského protektora R. Heyndricha. Po atentátu zřídilo gestapo popraviště u Zámečku. [4] V pardubickém informačním a turistickém centru si můžeme vypůjčit materiály a projít stezku Po stopách Silver A.

V průběhu roku 1944 postihly Pardubice tři nálety anglo-amerického letectva, které poškodily nádraží, letiště a rafinerii minerálních olejů, která byla hlavním cílem náletů. Bomby taktéž zničily cukrovar, který už nebyl obnoven. Historické jádro města nicméně nebylo poškozeno. [4]

1.1.6 Od konce druhé světové války po současnost

Po válce probíhala obnova těžce poničeného nádraží, kvůli zničení cukrovaru došlo k přestavbě železničního uzlu a bývalý cukrovar dal vzniku náměstí před nádražím. Také letiště bylo obnoven. Rafinerii motorových olejů, dnešní Paramo, bylo rychle uvedeno do provozu.

Od roku 1949 se staly Pardubice sídlem kraje na východě Čech. Územní plán Návesníka s Potůčkem podtrhl postavení města. Vznikl severojižní obchvat města a průjezd podél železnice. Město profitovalo jako průmyslová aglomerace s významným chemickým, elektrotechnickým a strojírenským průmyslem. V roce 1947 byla zahájena výstavba sídliště Dukla – jednalo se o proudovou metodu výstavby, která byla dokončena roku 1959 – a postupně vznikaly další sídliště: Višňovka, Tesla, Na drážce, Polabiny, Pardubice-sever, Dubina, Závodu míru, Karlova ulice a závody při Dašické ulici. Rozsáhlá bytová výstavba souvisela s průmyslovým rozvojem města a rozšiřováním závodů. V 70. letech byla vybudována nová zóna průmyslu v Černé za Bory. [4]

Pardubice utvářel nejen průmysl, ale i kulturní instituce, např. divadlo, muzeum, síť kin, galerie, okresní knihovna či konzervatoř. Vynikaly také sportovní akce, jako jsou Zlatá přilba, Velká pardubická, tenisová Juniorka a lední hokej, kterými obyvatelé města žijí dodnes.

Pardubice mají k dnešnímu dni kolem sto tisíc obyvatel, a jsou tedy desátým největším městem v České republice. Jsou městem statutárním a taktéž univerzitním; Univerzita Pardubice byla zřízena roku 1945 v souvislosti s vývojem potravinářského, chemického a strojírenského průmyslu.

Pardubice vyrostly během 20. století v rovnocenného konkurenta „tradičního“ Hradce Králové. Jsou jedním z nejdynamičtěji se rozvíjejících českých měst, a i přesto si zachovaly v podstatě nedotčené historické jádro, které patří mezi nejcenější v českých zemích. Od roku 1964 jsou městskou památkovou rezervací. Okolí, které zahrnuje významné památky z 19. a 20. století, je od roku 1984 součástí ochranného pásma městské památkové rezervace. [8]

1.1.7 Památková péče, městská památková rezervace Pardubice

Památková péče má velký význam z hlediska ochrany památek a péče o kulturní dědictví, které je velmi cenné a ztráta jeho hodnoty je nevratná. Největší význam památkové péče spočívá v obnově, rekonstrukci a zachování historických hodnot památek pro další generace. Jako výstižná se mi jeví definice od Vlastimila Vintera z *Úvodu do dějin a teorie památkové péče*, kde tvrdí, že „*památková péče je soustava všech idejí, činností a opatření směřujících k cílevědomému zachování kulturním památek a k plnému uplatnění jejich hodnot a funkcí v životě společnosti*“. Bez památkové péče bychom dnes památky neměli v takovém stavu, v jakém se nacházejí.

Památky obohacují naši současnost, „(...) *dotvářejí obraz české krajiny, dávají nezaměnitelný ráz městům a vesnicím, naplňují interiéry kostelů, hradů, zámků a dalších historických budov cenným uměleckým mobiliářem a sbírkami. Jsou často symbolem naší státnosti a výrazně se podílejí na pocitu národní identity a pospolitosti.*“ Plní řadu kulturních a vzdělávacích funkcí a přispívají i k hospodářskému rozvoji regionu.

V současné době je státní památková péče v České republice vykonávána prostřednictvím státních orgánů na základě zákona České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči a prováděcí vyhláškou č.66/1988 Sb., existují ale i další, doplňující právní dokumenty. Památkový zákon stanoví, že stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu. Státní památková péče zahrnuje činnosti, opatření a rozhodnutí, jimiž orgány a odborné organizace státní památkové péče v souladu se společenskými potřebami zabezpečují zachování, ochranu, zpřístupňování a vhodné společenské uplatnění kulturních památek.

Kulturní památky jsou movité a nemovité objekty, případně jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti. Kulturní památky vyhláší Ministerstvo kultury ČR. Kulturní památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa, prohlašuje vláda České republiky svým nařízením spolu s podmínkami jejich ochrany za

tzv. národní kulturní památky. Kulturní památky se zapisují do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky, který vede Národní památkový ústav.

K územní ochraně kulturního dědictví slouží památkové rezervace a památkové zóny, které se rozdělují na městské, vesnické a archeologické památkové rezervace a městské, vesnické a krajinné památkové zóny. Památková zóna je území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historická prostředí nebo část krajinného celku. Za památkovou zónu je prohlašuje Ministerstvo kultury ČR po projednání krajským úřadem. Památkové rezervace spadají do vyšší kategorie ochrany památkově hodnotného území než památkové zóny. Vyznačují se kompaktní historickou zástavbou s velkým podílem architektonicky hodnotných staveb. Jsou to vládou stanovená území, jejichž charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů.

„Městské památkové rezervace jsou vedle hojně navštěvovaných hradů a zámků nejznámější kategorií našich chráněných památek.“ [22] Jak již bylo uvedeno výše, Pardubice za vznik městské památkové rezervace na svém území vděčí šlechtickému rodu Pernštejnů, především Vilému z Pernštejna, který začal budovat dnešní historické jádro města, a jeho synům Vojtěchovi a Janovi. Ti po požárech Pardubic město zrekonstruovali v renesančním slohu. [20]

Do městské památkové rezervace Pardubice patří historické jádro města s obdélným náměstím a fortifikací, vedoucí od tzv. Příhrádku k zámku, který byl kdysi chráněn vodní plochou, ale dnes jej obklopuje park. Druhou honosnou dominantou Pardubic je Zelená brána a v prostoru náměstí pak známý dům U Jonáše se štukovým reliéfem na fasádě a novorenesanční radnice. Z církevních staveb se jedná o kostel sv. Bartoloměje, pozdně gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie nebo barokní kostel Marie Sedmibolestné se sochami od Matyáše Bernarda Brauna. [6]

Doba po roce 1945 se do jádra promítla několika negativními zásahy. V 60. letech byl zbořen Císařský mlýn v ulici Na Třísle a na Bělobranském náměstí vznikly novostavby bytových domů, krytá hala a další stavby na tenisových kurtech, jejichž architektonická hodnota je sporná. Také tažení dopravy přes náměstí Republiky bylo velmi nešťastné. Náměstí jakožto městský architektonický prostor bylo degradováno na průjezdní komunikaci. Architektonické hodnoty historického jádra města a míra zachování renesančních perňštejnských Pardubic však i přesto přispěly k tomu, že město bylo 5. března 1964 vyhlášeno městskou památkovou rezervací. Není sporu, že se pohybujeme na území, které má vysoké umělecké a historické hodnoty. [18]

Historické jádro je součástí širšího centra bezmála stotisícového města, které je jádrem sídelní regionální aglomerace Pardubice – Hradec Králové.

1.2 Umělecký vývoj města

1.2.1 Gotika a renesance v Pardubicích

Památky v Pardubicích jsou spjaty s ranou gotikou, se kterou se setkáváme převážně v architektuře, a to jak v souvislosti s památkami církevními, tak světskými.

K sakrální architektuře patří i klášter cyriaků s kostelem sv. Bartoloměje, který byl založen mezi lety 1256–1295. Mezi nejstaršími památkami nalezneme i kostel Zvěstování Panny Marie, který byl založen před rokem 1350 za Arnošta z Pardubic. V této době Arnošt z Pardubic nechal předělat tvrz na hrad a je jisté, že se z ní zachoval pouze trojprostorový palác a čtverhranná věž v západním křídle (dnes). Původní hrad ležel hlouběji než pozdně gotická pernštejnská přestavba, „*starší palác s věží zaujal místo západní spojovací hradby mezi dvěma nově postavenými obdélnými paláci*“. [23]

Radikální změnu přinesla však až éra Pernštejnů, poté co v letech 1490 až 1491 Vilém z Pernštejna získal pardubické panství, malé městečko s hradem. Jednalo se o blatný, respektive vodní hrad, založený přibližně ve 2. polovině 13. století.

Páni z Pernštejna určili svými urbanistickými zásahy nový charakter krajiny. Vilémovo budování rybníků a vodních kanálů vytvořilo rybniční soustavu. V té době Vilém zasáhl i do uměleckého a technického vývoje města. Zesílil obrannou schopnost města díky soustavě kanálů a městskému opevnění. Zelená brána je jediná zachovaná brána gotického opevnění. Skládá se z 60 metrů vysoké věže a předsunutého předbraní. Současně se Vilém soustředil na typizaci vzhledu města. Znakem této fáze se stala pozdně gotická kamenná ostění nebo portály. Také atika, která zakončovala průčelí jednopatrových městských domů, utvářela jednotný ráz města. Atika zakrývala sedlové střechy a měla vyzděné výklenky, tzv. niky, v nichž se pak v letech 1507–1515 objevila malířská výzdoba s figurálními výjevy.

Uvnitř některých domů bohatších měšťanů se nacházela jak tradiční žebrová klenba, tak klenba sklípková. V prvním desetiletí 16. století Vilém z Pernštejna obnovil kostel Zvěstování Panny Marie a nechal vystavět kostel sv. Bartoloměje, který měl sloužit jako hrobka rodu. V pozdně gotickém slohu byla zhotovena křtitelnice, která má tvar obráceného zvonu a nachází se v kostele sv. Bartoloměje. Ze stejného období se zachovaly reliéfní desky erbovní pověsti Pernštejnů, a to na severním průčelí kostela sv. Bartoloměje nad hlavním portálem rodinné hrobky, nad vstupní bránou do pardubického hradu a na nároží domu č. 77. [2]

Roku 1507 přeměnila vrchnost část ulice na severním okraji města na tzv. Příhrádek. Tento prostor trojúhelníkového tvaru sloužil jako barbakán chránící

přístup na dřevěný most, který pojil zámek s městem. [12] Dalším urbanistickým projevem se stala výstavba nového Zeleného předměstí s farním kostelem sv. Jana Křtitele.

Největší pozornost věnoval Vilém z Pernštejna pardubickému zámku, který je jedním z nejcennějších mezníků gotického a renesančního slohu. Za jeho doby zde vznikla základní čtyřkřídlá dispozice s kaplí ve východním křídle a pozdně gotickými sály v sále severním. Gotický malíř vytvořil pozoruhodnou výzdobu arkýře, jemnou akantovou arabesku v modrozeleném tónu.

Na stěnách velkých sálů a jižní straně jsou zachované fresky již zcela renesanční. Malby v sálech působí prostorově a půvabně oproti kresbám gotickým s náznaky prostoru a perspektivy. Svěží a jasné barvy italských mistrů zachycují malby Štěstěny (Fortuna Volubilis). Obrazy vrcholí mohutnými malbami krajin, z nichž nejzachovalejší pochází z roku 1532 a zobrazuje Samsona a Dalila. Je na ní zachycena hluboká krajinná perspektiva, působící plasticky. Rám obrazu je malován tak, aby vytvářel iluzi zavěšeného koberce.

Za královské komory v roce 1574 začaly přestavby pardubického zámku, jehož stavitelem se stal Ulricco Aostalli z Itálie: *„Aostalli zrušil severozápadní arkýř a v hodinové věži zpevnil vnitřní subtilní konstrukci zdíva, otevřeného předimenzovaným oknem arkýře. Součástí projektu se stala nádvorní arkádová chodba na bosovaných pilířích v přízemí a toskánských sloupech v patrech, která spojila v západním křídle severní a jižní část zámku.“* [9]

Raná renesance pronikla do pardubické architektury už za doby Viléma, a to v podobě portálu u kostela sv. Bartoloměje z roku 1519. Renesance zasáhla Pardubice silněji za vlády Vilémových synů, nejvíce po požáru v roce 1538. Významným stavitelem Pardubic se stal Jiřík z Olomouce, který plnil přání svého pána Jana z Pernštejna, jenž pokračoval ve vizi svého otce Viléma. [4]

Domy byly zvýšeny o druhé patro tak, že stavitelé v původní gotické atice zazdili niky a probourali v nich okna do nových pater, nad kterými se vyvýšila nová renesanční atika, typická raně renesančními obloučky (obr. č. 6). [10] Okna a dveře se přestaly osazovat ostěními a portály z kamene pískovce, který nahradila levnější varianta – terakota. Zdobná terakotová ostění můžeme dodnes vidět na některých domech starého města (obr. č. 7). [11] Fasády domů zdobila malba rostlinných ornamentů.

Neméně zajímavou kamenosochařskou výzdobou kostela sv. Bartoloměje je náhrobek Vojtěcha z Pernštejna a výzdoba tribuny. Náhrobek se nachází ve středu presbytáře a horní deska je vyrobena z bílého mramoru a stěny tumbly z pískovcové desky. Vrchní desku náhrobku zdobí vysoký reliéf, postava stojící s mírně pokrčenou nohou. Také boční strany jsou vyvedeny ve vysokém reliéfu: Na kratších bočních stranách nalezneme

dva putti držící rodový znak, hlavu zubra na štítu. Pole tumby rámuje pásy, které dělí delší pole tumby na dvě poloviny. Na nich se také objevují dva putti, tentokrát držící kruhy s ozdobnou kartuší. V kartuši se nacházejí čtyřřádkové latinské texty. [2]

1.2.2 Baroko a klasicismus

„Od poloviny 17. do poloviny 18. století se Pardubice vzpamatovávaly ze škod třicetileté války a v zásadě se nerozvíjely. Správa císařské komory zde neinvestovala, proto se ve městě výrazněji neprojevila ani barokní výzdoba.“ [8]

Náboženstvím prosycené Pardubice si vybudovaly mariánský sloup. Šestimetrový středový sloup se sochou Panny Marie Immaculata (Panny Marie Neposkvrněného početí) od neznámého autora z konce 17. století. *„Současně dokonávali Pardubčané patrným nákladem na svých domech jemné barokní článkování, plastické znaky, malované medailonky a zdobné voluty štítů domovních, jichž měkce hravá vlna dodnes tvoří tajemství architektonické krásy pardubského náměstí.“* [21]

Kostel sv. Bartoloměje prodělal mnoho změn, měnilo se vnitřní zařízení kostela a narůstal počet oltářů k úctě patronům a světcům. Na severní straně kostela stávala kaple sv. Kříže, která se však nedochovala.

Ve východní části města byl v roce 1710 postaven poutní kostel Sedmibolestné Panny Marie, tzv. Kostelíček. Byl vystavěn Jakubem Pěšinou na podnět zámožného kupce Jakuba Štrosse. V roce 1786, za Josefa II., byl Kostelíček používán jako skladiště dřeva a o pět let později znovu užívám k modlitbám.

Zámek v této době sloužil spíše hospodářským a správním účelům. Poslední úpravy byly provedeny v letech 1723–1726 podle plánů Maxmiliána Kaňky.

Poté Pardubice v uměleckém projevu utlumila na delší dobu válka. Po válce se začalo s obnovou města a předměstí. K významnějším událostem došlo až v polovině 18. století, kdy se opět upravoval fortifikační systém. Z této doby jsou dochovány první plány Pardubic.

„Na bývalém parkánu a valném zbytku pobořených valů se začaly roku 1776 stavět jezdecké kasárny.“ [21] V roce 1751 zasáhl Pardubice vnitřní požár, který vyvolal první vlnu barokních přestaveb města. Rozsáhlou klasicistní, *„pozdně barokní a rokokovou přestavbu pak Pardubice prodělaly na konci 18. a počátku 19. století“.* [8] Uplatnily se zde mimořádně bohaté architektonické formy s až přebujelou štukovou dekorací fasád, která neměla v Čechách obdoby. Významný je štukový reliéf z roku 1797 s Jonášem a velrybou ze Starého zákona, který vytvořil Jakub Teplý.

Morový sloup byl obehnán sousoším s balustrádou, také od Jakuba Teplého, z roku 1777. Kolem sloupu vytvořil balustrádu s osmi sochami světců, patronů Čech. Na rozích

balustrády se nacházejí čeští lvi a mezi nimi znak města Pardubic, moravský, český znak a znak města Vídně. [11] Neméně zajímavou stavbou je také bývalá radnice (třetí), kterou zřídili Pardubičané roku 1760 v barokním slohu (obr. č. 8), jež ovšem byla zbourána pro stavbu nové, současné radnice.

„V druhé čtvrtině 19. století nastupuje klasicismus v přísnější strohé formě, která popřela výzdobu v Zámecké ulici.“ V polovině 19. století se v krajinách projeví klasicistní a romantické prvky – aleje, stromořadí podél silnic aj. Revoluční rok 1848 přinesl zrušení poddanství a to urychlilo přestavbu a novou výstavbu vesnic. Tato výstavba započala už před zrušením nevolnictví a trvala i po něm, tedy v roce 1781 za Marie Terezie. [5]

Průmyslový rozvoj měl pro Pardubice velký význam, a to zejména stavba železnice, která posunula Pardubice na první příčky v hospodářství a i v počtu obyvatel ve východních Čechách.

1.2.3 Historizující slohy a moderní umění

Ve druhé polovině 19. století vystřídaly klasicismus historizující slohy. Modernizující architektura vznikala povětšinou za historickým jádrem. Jednou ze staveb, které architektonicky zasáhly do původní výstavby Pernštejnského náměstí, se stala radnice, v pořadí čtvrtá. Vznikla roku 1893 na místě třetí, barokní radnice a tří dalších, pozdně středověkých domů: *„Řadí se k osobitým a velice bohatým projevům novorenesančního historismu.“* [5] Jejím projektantem byl Jan Wejrych.

První stavbou v prostoru před historickým centrem, nyní náměstím Republiky, byl Krudencův palác z roku 1898 v historizujícím slohu, známý spíše pod pojmenováním po pozdějších majitelích jako palác Hybských. Obrys náměstí dotvořila secesní budova městského divadla, navržená Antonínem Balšánkem v letech 1906–1909. Na jejím štítu se vyjímá výrazná socha Génia od sochaře Bohumila Kafky a na fasádě budovy zanechal medailony osobností dramatického umění Bohumil Vlček. [10] V této době se ještě divadlo odráželo v městské řece (strouze). V letech 1909–1911 však byla provedena regulace řek Labe a Chrudimky, což se stalo nejdůležitějším momentem v dotvoření nového centra města: *„Příkopy byly zasypany, rozvezeny byly i zbytky valů, čímž se konečně uvolnila plocha pro nové náměstí.“* [8] Východní stranu vedle Zelené brány doplnila budova spořitelny z let 1913–1917 podle projektu Františka Roitha. Z druhé strany se v letech 1924–1925 objevila budova Anglobanky. Naproti této budově se v roce 1931 dostavěla funkcionalistická budova hotelu Grand, která spolu s Anglobankou a Automatickými mlýny vychází z návrhů Josefa Gočára. Hned vedle Grandu téhož roku vyrostla funkcionalistická budova průmyslového muzea (dnes střední průmyslové a potravinářské školy) s vitrážemi

v art deco stylu od Karla Řepy, který spolu s Karlem Kalvodou a Josefem Dandou projektoval také budovu hlavního nádraží v letech 1947–1948.

V roce 1925 proslul svými architektonickými díly funkcionalismu a art deco Ladislav Machoň, který projektoval nejen dnešní Krajský úřad Pardubického kraje a budovu berního soudu, ale ovlivnil i přestavbu domů na třídě Míru. Mezi nejznámější patří obchodní dům s pasáží a pošta. [5] [10] Průčelí domu s pasáží je obohaceno o sochy Karla Dvořáka. Tento dům byl v roce 1958 vyhlášen kulturní památkou, avšak pro nedobrý stav musel být zrekonstruován. Rekonstrukci projektoval Ing. arch. Miroslav Petrůň a byla dokončena v roce 2013. Ve stejném roce jako dům s pasáží, tedy roku 1925, vznikla i budova bývalé reálky, dnešní průmyslová škola elektrotechnická. Sochu chlapce nad vchodem do této budovy vytvořil Karel Pokorný. [10]

Třída Míru byla také proslulá hotelem Veselka, který se na ní už však nenachází; byl zbourán v roce 1973 a stál na místě dnešní budovy Magnum. Další velice zajímavou stavbou, která se nedochovala, je synagoga. Tato budova stála v místě dnešního domu služeb a před ní byl umístěn pomník bratřanců Veverkových od sochaře Josefa Strachovského z roku 1883. Dnes se pomník vynálezce ruchadla nachází před školou bratřanců Veverkových, nedaleko kostela sv. Jana Křtitele. [10]

Za zmínku také stojí budova krematoria, která vznikla v roce 1923. Architektonicky kvalitní budovu navrhl Pavel Janák v art deco stylu, známém také jako rondokubismus nebo dekorativní umění. Sochy Světloňů jsou dílem Karla Linharta

Od 50. let 20. století vznikaly postupně sídliště. Nejstaršími sídlišti v Pardubicích jsou Karlovina a Dukla, která bývala vojenskou nemocnicí, tzv. karanténou.

V roce 1974 vyrostl nový, krychlový obchodní dům Prior, který byl v době totalitního režimu v Pardubicích považován za jednu z dominant města. Zajímavá je dodnes jeho červená barva, poukazující na znak města, a osmiúhelníková okna, která symbolizují plástve medu, a tedy i tradici výroby perníku ve městě. V roce 1985 vznikl hotel Labe a zhruba ve stejném období také významná telekomunikační ústředna s věží. 90. léta 20. století přinesly do města výstavbu supermarketů. V roce 1992 vznikla další část pardubické Univerzity a stavbou z posledního roku minulého století je budova ČSOB pojišťovny. Jejím architektem je Soběslav Macas.

1.2.4 Umění 21. století

V 21. století se Pardubice rozrostly o paláce Magnum a Atrium. Zrekonstruovaly se parky Na Špici a Tyršovy sady, které doplnila kavárna.

Atypický výškový dům Magnum je moderní železobetonovou budovou centra města, která poskytuje jak obchodní, tak kancelářské prostory. Polyfunkční dům Magnum leží na místě hotelu Veselka a nachází se v něm mosazná deska připomínající právě tento hotel. V podzemí byla vybudována parkovací místa. Magnum je přezdíván jako prosklená plachetnice. Budova rostla současně s AFI Palácem, i když o něco rychleji. Stavba dostala povolení v roce 2006 a původní návrh byl změněn v průběhu stavby, ovšem bohužel nikoli k lepšímu. Budově chybí průchozí pasáž, 178 parkovacích míst a dvě patra. Autorem projektu je brněnský architekt Jaromír Valter a dokončena byla v červnu 2008.

Současně s Palácem Magnum se stavěl i AFI Palác (dnešní Atrium Palác), který byl dostavěn v listopadu 2008. Izraelská společnost Bohemia sen se stala investorem této stavby. Architektonicky zajímavě řešená budova je výsledkem spolupráce izraelské společnosti MYS Architects a místní firmy Loxia. Architekti se zaměřili zejména na atmosféru obchodního domu. Tu podtrhují stropní prosklené plochy, které propouštějí denní světlo. Dalšími netradičními prvky jsou v noci osvětlená střecha či prosklený prostor s vyhlídkou na náměstí. Centrum je propojeno s obchodním domem Tesco.

V roce 2015 byla zrekonstruována třída Míru. Hlavní bulvár města po rekonstrukci získal moderní ráz. Po obou stranách ulice vznikly klidové zóny a v severní části bulváru byla vysazena alej s čtyřiceti stromy. Příjemnou atmosféru dodává i malá vodní nádrž se dvěma malými přemostěními. Není nezajímavé, že výkopy kanalizace přivedly na tuto ulici skupinu archeologů, která posouvá poznání historie města. Odkryly se sklepní prostory domů, které se na základě keramických fragmentů mohou datovat do 15. století. Dům se nacházel pod tzv. císařskou cestou a byl zřejmě úmyslně zbourán, aby cesta mohla vzniknout.

V tomto roce (2015) se otevřel i nový nemocniční pavilon. Jedná se o největší investici do nemocničního zařízení v krajském městě za posledních deset let. Moderní novostavba spojila tři oddělení do jednoho.

Na pardubické třídě Míru se roku 2016 vztyčila socha aviatika Jana Kašpara. Jde o bronzovou sochu letce v mírně nadživotní velikosti, který drží vrtuli. Socha pochází z dílny akademického sochaře Františka Báčka a její součástí je i světelná osa s daty Kašparova života. Ještě před rekonstrukcí třídy Míru se přemýšlelo o tom, že by jako památník posloužila ranvej, která by byla vidět ze Zelené brány, a na konci by se do země zapustil 37 metrů dlouhý sloup. Tento návrh Davida Macháčka však byl zamítnut.

Nový „kabát“ dostává i letiště Pardubice. Radnice zveřejnila nové vizualizace letištního terminálu Jana Kašpara, ze kterých je patrné, že u ranveje vznikne moderní vzdušná stavba. Stavba začala loňského roku 2016 a dokončení se plánuje na září tohoto roku.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Katalog památek

2.1.1 Zelená brána

Zelená brána je dominanta Pardubic a jedna z nejznámějších staveb v Pardubicích, která spolu se zámek vévodí historickému centru města. Je třeba si uvědomit, že se jedná o dvě stavby nesoucí jeden název. Zelená brána je tedy tvořena z věže a brány. [15]

Za dob Viléma z Pernštejna byla Zelená brána mnohem nižší než dnes. Také se jí říkalo Pražská brána, jelikož je orientována směrem ku Praze. V roce 1538 postihl Pardubice požár a poté Vilémův syn Jan začal s raně renesanční přestavbou města a v této době dostala svou podobu i Pražská brána. Stavitel Jiřík Olomoucký zdvihl vysokou městskou věž, zdobenou členitou střechou s osmi věžičkami a vysokým jehlancem, obstoupenou zlacenými makovicemi, praporci a sluncem uprostřed. Střecha byla pokryta měděným plechem, který se blýskal do dáli. Měď však časem zoxidovala a zezelenala, a právě proto dostala Pražská brána název Zelená brána.

Před věží vyrostla nová, jednopatrová brána, korunovaná atikou s raně renesančními obloučky. Před branou se nalézal příkop, přes který vedl padací most. Předbraní zmizelo spolu s opevněním města po roce 1776. Na jeho místě vznikly jezdecké kasárny, kterých se město zbavilo až koncem 19. století.

Po roce 1760 se na věži poprvé objevily hodiny. Velkým zásahem do podoby věže bylo odstranění dřevěného ochozu v roce 1843; stavitelé celou věž obezdili cihlami a omítli ji. Později, v roce 1875, chtěli věž zbourat, ale z bourání nakonec sešlo. V roce 1903, po opravě brány, se objevil štukový reliéf s výjevem erbovní pověsti pánů z Pardubic (znaku města Pardubic), který podle návrhu Mikoláše Alše vytvořil sochař Bohumil Vlček.

Nynější podoba přibližně odpovídá vzhledu brány po úpravě z roku 1912, kdy se obnovil dřevěný ochoz na věži, a z pláště zmizela omítka s obezdívkou. Hlavice, které svíraly železné kleštiny, byly zakryty erby ve výšce přibližně 20 metrů nad zemí; na každé straně vytvořil akademický sochař M. Baše dva.

2.1.2 Mariánský sloup

Mariánský sloup stojí na dlážděném volném prostranství Pernštýnského náměstí, čelem k severovýchodu. Byl zhotoven ze střednězrnného šedého pískovce, místy okrově žilovaného.

Nejstarší písemná zpráva o něm pochází z roku 1695, kdy se objevila v zápise v radním protokolu města Pardubice, který známe z výpisu ze sklonku 18. století, pořizena Františkem Červenkou. Na základě zprávy z uvedeného výpisu je nám známo, že v tomto roce děkan sháněl peníze na stavbu sloupu, nikoliv to, že sloup už vznikl. Z písemností Arcibiskupství pražského je pak známo, že vznikl až mezi lety 1697–1698. Regest písemnosti, vydané arcibiskupskou konzistoří dne 1. února 1697, zní: *„Téhož dne je na žádost pardubického děkana Valentina Kelčáka vydáno povolení ke stavbě sloupu se sochou Nejsvětější Panny se čtyřmi svatými patrony Království českého, vše z kamene, uprostřed tamního náměstí.“*

Jméno autora není známé, můžeme ovšem předpokládat, že jím byl „Lorenc“, což je jméno, které bylo nalezeno na horní části dřívku sloupu pod hlavicí směrem k radnici v letech 1982–1983 při restaurování. Může jít o autora sochařských prací či kameníka. [19]

Sloup byl zásadně upraven mezi lety 1773–1777 pardubickým sochařem Jakubem Teplým, který sochu zvětšil o parapet (galerii ve tvaru čtverce), v jejímž každém rohu je umístěn český lev a uprostřed každé strany se mezi lvy nachází jeden světec – proti východu sv. Josef, proti jihu sv. Prokop, proti západu sv. Jan Nepomucký a proti severu sv. Ivan. Kolem roku 1780 byla socha nad sloupem pozlacena. Roku 1844 nechali dobrodinci celou sochu opravit a mariánskou sochu i s hlavicí pozlatit, sloup štafírovat bíle, figury bronzově a podstavec kamennou barvou. [16]

Roku 1844 došlo k restaurování, při kterém byly sochy pravděpodobně přemístěny na jiná místa, a to tak, že u podstavce skončily sochy sv. Václava, sv. Ludmily, sv. Vojtěcha a sv. Norberta a na balustrádě sochy sv. Josefa, sv. Prokopa, sv. Jana Nepomuckého a sv. Ivana. Každou sobotu o mariánských svátcích lidé u sochy zapalovali svíčky a zpívali, až do roku 1783, kdy císař Josef II. zakázal všechny veřejné pobožnosti u obrazů a soch. [16]

Roku 1869 byl sloup rozšířen o císařského orla, znak města a nápis, ve kterém bylo uvedeno: *„Opravená z příspěvků dobrodinců 1. P. 1869 od Václava Tučka.“* Dnes se tam již tento nápis nenachází. Znovu byl sloup opravován v roce 1885 a 1899. [16] Došlo k dalším několika restaurátorským pracím, které usilovaly o odstranění stop po vandalismu či jiném chemickém a mechanickém poškození.

2.1.3 Radnice

Nejvýznamnějším zásahem do náměstí Pardubic byla a je budova nové radnice, v pořadí čtvrté. Byla postavena roku 1894 na místě barokní třetí radnice a tří sousedních domů. Stavba vyvolala několik sporů a námitek a vyvrcholil jí staletý vývoj náměstí.

První radnice byla založena v letech 1505–1515 a nacházela se na rohu Pernštýnského náměstí a Bartolomějské ulice. Po požáru v roce 1507 dům vyhořel, a proto neznáme jeho původní podobu. Následně byl přestaven v gotickém slohu a bohužel ani tato podoba nám není známa. (Více v kapitole věnované Wernerovskému domu.)

Dům, který sloužil jako druhá radnice, stojí dosud na rohu náměstí a Pernštejnské ulice (dnešní Vesper) a nese popisné číslo 6. Město do něj přestěhovalo radnici v roce 1515 a zůstala jí do roku 1760, přestože mezitím několikrát změnila podobu. Dům byl opatřen věžičkou nad šindelovou střechou. Na věžičce se nacházela hláska se zvoncem, dokonce tu byl i orloj. K čelní zdi byl přistaven pranýř a radní síň byla opatřena táflováním. Poté však přišel požár a nová stavba ještě honosnější budovy; po této rekonstrukci byla budova dvouposchod'ová a podsklepená. Okna na čtyřech osách měla terakotové renesanční šambrány. Střechu tvořil čtyřboký jehlan, od roku 1568 krytý břidlicí, přecházel v čtyřbokou věžičku zakončenou jehlancovou stříškou, jako zmenšený protějšek Zelené brány.

Třetí radnicí v letech 1760–1892 byl dům U Bílého beránka. Dům byl postupně barokně upraven, v roce 1772 tesař Jakub Kreisinger nasadil na sedlový hřeben střechy dřevěnou věžičku opatřenou barokní bání, makovicí a zvonkem. Do zániku radnice se zachovalo bohatě zdobené pozdně barokní průčelí od Jakuba Teplého, kterému dominovala plastika Herkula držícího nad hlavou štít se znakem města. V průčelí je do pěti polí rozdělený vysoký, ostře vykrajovaný štít a v prostředním poli byl výklenek se sochou Arnošta z Pardubic, který symbolizuje patrona města. Pod výklenkem se nacházely sluneční hodiny.

Prostory radnice ovšem začaly být pro rostoucí úřady nedostatečné, a tak bylo rozhodnuto, že třetí radnice (dům č. p. 1) a sousední domy (č. p. 118 a 119 a dům č. p. 115) na Wernerově budou zbořeny. Na jejich místě vyrostla nová, dominantní radnice čtvrtá, kterou známe dodnes. Základní kámen byl položen na jaře roku 1893 a téhož roku v zimě byla radnice zastřešena. Stavbu navrhl architekt Jan Wejrych z Prahy. Poslední úpravy byly dokončeny v roce 1895.

Radnice je postavena v neorenesančním (neboli novorenesančním) stylu. Dominantní jsou zejména její dvě věže, dělicí průčelí na tři části. Trupy věží nad střechou jsou zdobeny na každé straně dvojicemi reliéfů dle návrhů Antonína Poppa. Mezi věžemi se nachází štít s městským znakem a na hrotu štítu tepaná měděná socha Vojtěcha

z Pardubic jako rytíře a strážce města od téhož autora. Navrhl ji na základě podobizny na Vojtěchově náhrobku z chrámu sv. Bartoloměje. Průčelí budovy zdobí sgrafita. Ve druhém poschodí mezi okny jsou umístěny fresky, postavy od Karla Klusáčka: stařec, obrněný mladík, muž se vzdorným čelem a dívka vázající pruty. Zobrazené osoby mají symbolizovat ctnosti: nezištnost, přímost, poctivost a svornost. Nad okny prvního poschodí uvidíme 12 medailonků, osm z nich s vyobrazeními českých králů Vratislava I., Přemysla Otakara II., Václava II., Karla IV., Václava IV., Jiřího z Poděbrad, Vladislava II. a Rudolfa II., která navrhl také Antonín Popp. Průčelí je zdobeno sgrafity podle návrhů Mikoláše Alše. Zadní trakt je opatřen čtyřmi alegoriemi: tanec, recitace, hudba a alegorie města Pardubic. Zhotovil je akademický malíř J. Raška podle kرتونů Mikoláše Alše.

Pýchou Pardubic je historický sál s dvěma alegorickými nástěnnými obrazy od Karla Klusáčka.

2.1.4 Dům U Jonáše

Další památkou katalogu je měšťanský dům U Jonáše, který zdobí rozměrný štukový barokní reliéf z roku 1797, zakrývající původní renesanční fasádu s biblickou pověstí proroka Jonáše v tlamě velryby, jehož autorem je Jakub Teplý. Tento motiv doplňují reliéfy sv. Petra a sv. Floriána ve štítě a postavy dětí. Ve dvorní fasádě se dochovala terakotová ostění oken, dvorní klasicistní trakt s renesančním přízemím je přistaven ke hradební zdi.

Velmi cenný je interiér domu. V přízemí se nachází dvoulodní gotický mázhaus s pozdně gotickou sklípkovou klenbou z doby první výstavby města po požáru roku 1507. Původní měšťanský dům je upraven pro účely Východočeské galerie.

Pro doplnění uvádím pověst o proroku Jonášovi: Jonáš byl prorokem Boha. Bůh Jonášovi řekl, aby hlásal lidem v Jeruzalému, že je čeká zánik města. Jeruzalémští se zalekli a začali se chovat zodpovědně. Tímto gestem přesvědčili Boha, který jim dal ještě šanci. Avšak Jonáše prohlásili za falešného proroka, který kázal něco, co se nestalo.

Po nějaké době chtěl Bůh po Jonášovi, aby kázal pohanům v Ninive blížící se boží soud. Jonáš nechtěl uposlechnout, uprchl na loď a chtěl odplout na opačnou stranu země. Po dni na moři Bůh seslal na loď obrovskou bouři. Na palubě byli lidé různých náboženství, každý z nich se modlil ke svým Bohům a nikdo z nich je nevyslyšel. Jediný Jonáš spokojeně spal v kajutě a posádka ho poprosila, aby se modlil ke svému Bohu. Jonáš jim vysvětlil, proč se to děje. Řekl jim, ať ho hodí do moře, tím se moře zklidní. A tak se i stalo. Než však Jonáš dopadl, spolkla ho velryba.

Po dobu tří dnů a tří nocí se Jonáš modlil v těle velké ryby, která ho poté na boží příkaz vyplivla na břeh. Jonáš poté cestoval do Ninive a kázal tam, jak mu Pánbůh poručil. Obyvatelé se začali kát a Bůh jim odpustil. Jonášovi se nelíbilo, že jim Bůh odpustil. Ulehl

pod strom, který uschl, a stěžoval si bohu, že je strom suchý. Ten ho pokáral, že je mu líto jednoho stromu, ale celého města nikoli.

2.1.5 Dům č. p. 11

Dům č. p. 11 se nachází na levé straně od Pernštýnského náměstí směrem k zámku. Říkalo se mu dům Na Mostě kamenném, jelikož pod ním vedla městská strouha, aby poháněla oba mlýny na dnešním Wernerově nábřeží.

V prvním patře se dochovaly gotické niky ze štítu po první přestavbě Pardubic po požáru města v roce 1507, zvýšení domu o patro však niky částečně poškodilo.

Na domě se v dobrém stavu zachovaly malované, baldachýnově klenuté výklenky a tyto malby jsou z historicko-uměleckého hlediska vysoce cenné. Jsou přesně datovány, a to mezi roky 1507–1515, a na svou dobu jsou značně pokročilé. Jejich výtvarná podstata je pozdně gotická, avšak obsahová náplň už nese zcela renesančního ducha.

Není nezajímavé, že vpravo dole se nachází světice Alexandrijská Kateřina, která je patronkou univerzity a vzdělání, a vpravo nahoře je vyobrazen král Vladislav Jagellonský. Ostatní postavy ve stejné velikosti už nemají tak vysoký původ a jsou to bakalář, lovec, hončí (vpravo), pastýř (vlevo dole), a dole uprostřed dokonce postava realisticky pojatého pijáka, který je opuchlý a podle destičky nad hlavou má „za sebou“ čtyři piva a dva ostré náboje, vyznačené kroužky.

Terakotová, bohatě zdobená okna druhého poschodí poškodila celek dochovaných výklenků zdobených freskami. Dokládají tak renesanční úpravy města Jiříkem z Olomouce po požáru roku 1537. Bohužel se však nedochoval obloučkový štít, charakteristický pro renesanci.

2.1.6 Zámek

Není pochyb, že dnešní stavba zámku v sobě skrývá zbytky původního starého hradu, možná Arnoštova. Jeho jádrem byl starý palác s hláskou, který je v dnešním půdorysu zámku vyznačen nadměrně silným zdíven.

Jednalo se o vodní hrad, jehož stavební vývoj prozatím uniká našemu poznání. Opevňovací systém spočíval v hradbách, které se ovšem nezachovaly, protože byly pravděpodobně součástí pozdějších přestaveb zámku. Pověsti vyprávějí o Arnoštově baště, dnešním přízemí okrouhlé věže v severovýchodním rohu zámku. Je možné, že nehluboký příkop kolem zámku je zbytkem původního vodního příkopu starého gotického hradu (to můžeme vidět např. na hradě Švihov). Po vybudování opevnění Vilémem se tento příkop objevil uvnitř pevnosti, a zřejmě proto byl původní padací most přes něj nahrazen zděným mostem Jana z Pernštejna. [13]

Na zámek se vchází přes kamenný most, který zdobí sochy od Jakuba Teplého z konce 18. století. Jde o sochy dvou svatých – Jana Nepomuckého a Františka de Pauly. Do zámeckého areálu se dostaneme přes Labskou bránu, nad jejímž portálem je umístěna erbovní deska Pernštejnů z roku 1511. Branou vstoupíme na vnější nádvoří, tvořené hospodářskými budovami s renesanční fasádou pokrytou psaníčky. Dnes jsou sídlem muzea a galerie. [13]

Po mostě přes příkop se dostaneme k zámku. Kamenný most se pyšní bohatou reliéfní, figurální a ornamentální výzdobou zábradlí z roku 1543. Jednou z nejkrásnějších kamenických renesančních prací v regionu je hlavní portál, který začal budovat Vojtěch z Pernštejna v roce 1529 a byl dokončen a osazen v roce 1541 za jeho bratra Jana. [11]

Nejvýznamnější památkou Pardubic z dob bratrů Vojtěcha a Jana je malířská výzdoba interiéru na zámku. Obrazy Samson a Dalil a Zákon a milost jsou proslulé význačnou uměleckou kvalitou. Také iluzivní malba na stěnách pokojů s kazetovými stropy je významná pro tuto dobu.

2.1.7 Kostel sv. Bartoloměje

Kostel sv. Bartoloměje je farní kostel ležící na severozápadním okraji historického jádra města. První zmínka o kostele s tímto jménem pochází z roku 1295 a nalezneme ji v bule papeže Bonifáce VIII., je to však zmínka o kostele sv. Bartoloměje, který stál původně na místě kostela sv. Jiljí v Pardubičkách.

Před polovinou 17. století se v kostele sv. Bartoloměje nacházely dva oltáře, první, hlavní byl zasvěcen sv. Bartoloměji a boční Panny Marie také sv. Škapulíře. Původní oltář sv. Bartoloměje byl nahrazen v roce 1676 novým, ke kterému byl v roce 1680 ušit baldachýn. Baldachýn vyniká tím, že na něj darovala látku ze svého pláště sama císařovna Eleonora.

Roku 1712, v době vrcholného baroka, byl doopraven sanktusník, malá štíhlá věžička, ke které byla přidělána nová, pozlacená hvězda na vrcholu. Šířilo se vyobrazení Panny Marie s dítětem, které podle tradice vyřezal sám Arnošt z Pardubic. Z tohoto aktu vznikl boční oltář na severní straně kostela, zasvěcený právě Panně Marii Svatohorské, a v roce 1721 vznikl oltář zasvěcený sv. Anně. V kostele původně stával i oltář sv. Floriána, ten se však nedochoval. Zbyla z něj pouze plastika sv. Floriána a kartuše s reliéfem a znakem města. Tyto památky najdeme v pardubickém muzeu. Reliéf je třetí vedutou města související se sv. Floriánem ve slohu radikálního baroka z tvorby Matyáše Bernarda Brauna. Krátce poté vznikl oltář sv. Jana Nepomuckého, kterým se datuje do roku 1727 a dodává Janovi úctu nedlouho před jeho svatořečením v roce 1729. Dochovala se i socha Jana Nepomuckého. [3]

Pardubický měšťan Josef Kreisl na své náklady provedl na jižní straně kostela přístavbu kaple sv. Kříže, nazývané také kaple Sedmibolestné Panny Marie, Pieta nebo Černá kaple, podle barvy její výzdoby na svátky Velikonoc. Do dnešní doby se nedochovala, protože byla roku 1912 zbourána. Měla obdélníkový půdorys, který uzavíral šestihranný závěr. Původně byla zaklenuta kopulí a měla rozšířit prostor kostela. [3]

Rok 1754 se zapsal jako rok, ze kterého se dochoval nejstarší plán kostela s půdorysem a pohledem ze severní strany. Okolo 70. let 18. století byla postavena nová kazatelna, jejíž výzdobu vyhotovil Jakub Teplý. Roku 1787 získal kostel velké oltářní plátno umučení sv. Bartoloměje od barokního malíře M. L. Willmana; obraz byl umístěn nad hlavní oltář. Do okolí chrámu zasáhla výstavba vojenských stájí, která zničila část hradby a rondel na západní straně kostela. Na konci baroka opevnění ztratilo význam a byl proražen nový vstup, krytý malou předsíní. František Jedlička se pokusil zvětšit kostel na východní straně, což se však nepodařilo, a nahradil původní, pozdně gotický presbytář novým, barokním s kupolí a lucernou.

2.1.8 Wernerovský dům

Stavba označovaná jako Wernerovský dům byla v letech 1505–1515 první pardubickou radnicí. Dům byl po požáru v roce 1507 znovu postaven mistrem Paulem v gotickém stylu. Jednalo se o jednopatrovou stavbu. Po požáru v roce 1538 byl dům zvýšen o renesanční poschodí a z této doby pochází i obloučkový štít s plastickými polopilířky. Dnešní podoba domu je dílem Jiříka z Olomouce. Nachází se v severozápadním koutu Pernštýnského náměstí a jeho brána je vchodem do Bartolomějské uličky.

Nad gotickou branou můžeme spatřit dochovanou ukázkou pozdní gotiky. Nachází se zde tři kaplice s ozubenými hroty a se třemi postavami: panošem, šaškem a šlechtičnou. Kaplice pocházejí z počátku 16. století a dlouhou dobu byly zadrženy. Objeveny byly až v roce 1909 (1904), kdy majitel Karel Werner nechal předělat domu fasádu.

Na počátku 70. let 20. století byl celý objekt, zabírající celou stranu Bartolomějské ulice a Pernštýnského náměstí, restaurován.

2.2 Edukační program

2.2.1 Výběr dané metody

Původně jsem přemýšlela nad časopisem o pardubických památkách a zajímavostech z hlediska architektury a kultury, to jsem však zamítla, protože se děje stále něco nového a já bych ráda, aby se mé pedagogické listy daly používat několik let. Dalším nápadem bylo použít edukační listy k doplnění výkladu průvodce. V takovém případě se však návštěvník stává spíše pasivním posluchačem či divákem, proto jsem se rozhodla pro formu, u níž průvodce být může, ale nemusí: Vybrala jsem si animaci.

2.2.2 Metoda animace

Animace je oživující činnost, při níž návštěvníci pomocí různých materiálů či předmětů, v mém případě pedagogických listů, vytvářejí výtvarné etudy, které svým obsahovým zaměřením navazují na sledované dílo. *„Animace je proces kontaktu s výtvarným dílem, který účastníky vede prostřednictvím zážitku k možnostem bohatšího poznání a k získávání nových zkušeností.“* [1]

Základními kritérii animace jsou věk a profesní a sociální struktura skupiny účastníků animace. Dalšími jsou prostorové a technické podmínky, pro něž je důležité, zda animace bude probíhat přímo u daného objektu, nebo ve třídě / v ateliéru. Po stanovení teoretické a praktické části je třeba určit celkový čas trvání animace. V neposlední řadě hrají roli individuální dispozice animátora. Na jeho znalostech a technických i metodických zkušenostech závisí celý program. [1]

2.2.3 Popis projektu

Součástí bakalářské práce je praktická část, která formou edukačního programu umožní bližší poznání památek Pardubic. Výběr navštívených památek se shoduje s Katalogem památek.

Ráda bych studovala muzejní a galerijní pedagogiku spolu s výtvarnou výchovou pro 2. stupeň ZŠ a SŠ nebo výtvarnou výchovu pro SŠ a ZUŠ. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zapojit cílovou skupinu žáků či studentů ve věku 11–16 let, avšak do budoucna bych usilovala o rozšíření pro všechny věkové kategorie. Úkoly jsou formulovány tak, aby žáci vycházeli ze znalostí z předchozích hodin výtvarné výchovy a pročetení si katalogu s učiteli.

Cílem práce je osvojení a upevnění si poznatků z hodin výtvarné výchovy či dějin umění zábavnou a netradiční formou vyučovací hodiny mimo školní areál. Jde o prohlídku města doprovázenou procházkou a plněním úkolů, které jsou vepsány v pracovních listech. Mimoškolní prostor a zážitková forma by měly vést žáky k aktivitě a zvědavosti.

Žáci spolu také mohou spolupracovat, diskutovat a vyměňovat si názory. Tím se tedy rozvíjejí nejen vyučovací, ale i výchovné cíle.

Pracovní listy jsou rozděleny do jednotlivých úkolů formou otázek a odpovědí, křížovky, tajenky, dokreslením nějakého objektu atp.

2.2.4 Ověření v praxi

Po zhotovení edukačních listů jsem se domluvila s učiteli na procházce městem a na celkové podobě programu. Písemnou formou jsem požádala o svolení a případnou fotodokumentaci se souhlasem či nesouhlasem rodičů potvrzenou podpisem. Pedagog informoval žáky/studenty o bezpečnosti a chování mimo školní areál. Vytiskla jsem určitý počet kopií edukačních listů, jednu kopii pro 2–3 žáky.

Na úvod jsem žáky seznámila s projektem, rozdala jsem pracovní listy a vysvětlila, jak mají postupovat. Veškeré zadání úkolů a text potřebný k jejich plnění je uveden v pracovních listech. Pedagog v programu figuruje jen jako dozor a není potřeba, aby zasahoval.

Program se koná v historickém centru Pardubic: Začíná se před Zelenou bránou a prochází se okruh přes Pernštýnské náměstí, Pernštýnskou ulici, Příhrádek až k zámku. Dále od zámku parkem okolo rondelů ke kostelu sv. Bartoloměje a zpět k Pernštýnskému náměstí. Projekt bych doporučila na půldenní výlet. V případě škol mimo Pardubice by šlo o celodenní výlet s možností případně navštívit pardubický zámek či Zelenou bránu, která žáky zaujala nejvíce.

PROMĚNY PARDUBIC

PRACOVNÍ LISTY PRO
PRAKTICKOU ČÁST
BAKALÁŘSKÉ PRÁCE NA TÉMA

“ UMĚLECKÉ PAMÁTKY
REGIONU A JEJICH
VYUŽITÍ V MIMOŠKOLNÍ
VÝCHOVĚ A
VZDĚLÁVÁNÍ „

Tyto pracovní listy jsou určeny pro žáky 2. stupně ZŠ, studenty víceletých gymnázií a studenty SŠ. Lze je využít pro jednotlivce i ke skupinové práci.

Edukační program je obohacen o slovníček pojmů, který se nachází na konci programu.

Autor: Markéta Moučková

Vítejte v Pardubicích: Městě, které je z historického a uměleckého hlediska proslulé hlavně díky rodu Pernštejnů. Architektonické hodnoty historického jádra a míra zachování pernštejnských Pardubic přispěly k tomu, že 5. března 1964 bylo město vyhlášeno městskou památkovou rezervací.

Zelená brána

1 První naše putování nás zavede do období největšího rozkvětu města, částečně doby pozdní Gotiky, ale převážně do doby Renesance, kdy tu vládli Páni z Pernštejna, Vilém a jeho synové, Vojtěch a Jan.

PERNŠTEJNOVÉ

Výrazný šlechtický rod z jihozápadní Moravy, spolu s Rožmberky patřili k nejmocnějším rodům Koruny české.

Rodovým heslem bylo: "Kdo vytrvá, vítězí."

V erbu mají černou hlavu zubra se zlatou houžví v nozdrách na stříbrném, později zlatém štítu.

**ÚKOL: Kolik najdete rozdílů mezi obrázkem a skutečností?
Zaměřte se pouze na Zelenou bránu :)**

1

Zajímavost:
Střecha Zelené brány se inspirovala u starší Radniční věže ve Znojmě. Všimněte si rozdílu v mohutnosti hranolů.

Důležité je uvědomit si, že pojem Zelená brána je používán špatně. Spojuje totiž samostatnou věž a samostatnou bránu.

Když Vilémův syn Jan začal s přestavbou města po druhém požáru v roce 1538. Jeho stavař Jiřík z Olomouce zdvihl střechu Zelené brány (tehdy ještě Pražské).

Před věží vyrostla nová jednopatrová brána, korunována atikou s raně renesančními obloučky.

Před branou byl příkop, přes který vedl padací most. Předbraní zmizelo spolu s opevněním města po roce 1776.

Zde můžete popsat odlišnosti věže Zelené brány s věží ve Znojmě.

Mariánský sloup

Mariánské a jiné světecké sloupy a sousoší na náměstí měst vyjadřovaly v době baroka vděčnost obyvatel města za odvrácení pohrom (např. moru, válek, atd.). Také bývaly prostředkem náboženské úcty, cílem procesí a obřadů pod širým nebem.

2 A právě v Pardubicích se nachází také jeden z nich, je z let 1697- 1698. Tento sloup je zasvěcen **Panně Marii Immaculata** (Neposkvrněného početí). Panna Marie stojí na srpku Měsíce a kolem hlavy má 12 hvězd.

ÚKOL: Podle atributů popsaných v možnostech a - h, doplňte tyto písmena k obrázkům a následně do čtverců tabulky, kde se tito světcí nacházejí. (Socha nemusí mít všechny atributy, které jsou vypsané.)

a) SV. JAN NEPOMUCKÝ mučedník z 15. století, patron České země. Zobrazován jako kněz v rochetě s pěti hvězdami kolem hlavy, držící v náruči krucifix.

b) SV. JOSEF patron církve a spolupatron české země. Zobrazován s malým Ježíškem v náruči a s lilií, symbolem čistoty.

c) SV. IVAN poustevník z 9. století a český spolupatron. Zobrazován bývá jako poustevník s dlouhým vousem a s kápí, atributem je laň nebo jelen, případně jenom parohy a hůl.

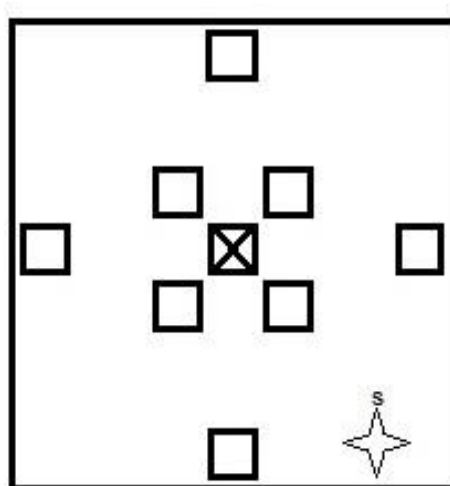
d) SV. LUDMILA mučednice 9. a počátku 10. století, česká patronka. Žena prvního křesťanského knížete Bořivoje a babička sv. Václava. Zobrazována bývá převážně jako starší žena v dlouhém řasnatém šatě, s hlavou pokrytou závojem. Hlavním jejím atributem je stočený závoj nebo šál kolem hrdla.

e) SV. NORBERT arcibiskup z 12. století, zakladatel premonstrátského řádu a patron Čech. Zobrazován bývá v pontifikáliích s mitrou a berlou. Hlavním atributem je monstrance, někdy má drobnou figurku ďábla nebo muže u nohou.

f) SV. PROKOP = opat z 11. století, český zemský patron a zakladatel slovanského kláštera. Zobrazován bývá jako opat v pontifikáliích. Od 17. století je hlavním atributem sv. Prokopa spoutaný ďábel u nohou.

g) SV. VÁCLAV český kníže a mučedník 10. století, hlavní patron českého národa. Zobrazován ve zbroji v železné košili a knížecí čapce, s mečem a štítem. V ruce drží praporec s orlicí.

h) SV. VOJTĚCH mučedník 10. století a druhý pražský arcibiskup, hlavní patron české diecéze. Je zobrazován vždy jako biskup s mitrou, berlou a knihou.

Radnice

3 Hned za mariánským sloupem nemůžeme přehlédnout budovu radnice, projektovanou Janem Wejrychem. Ta vznikla roku 1894 na místě třetí barokní radnice, kterou vidíme vlevo na obrázku z roku 1890 a tří dalších domů. Dnešní radnice je vystavena v (viz.

Tajenka) _____.

Dominantní jsou její dvě věže, dělicí průčelí na tři části. Na každé z trupů věže jsou dvojice reliéfů a mezi věžemi štít s městským znakem, na kterém stojí socha rytíře, strážce města. Autorem návrhů je Antonín Popp, který navrhl také medailonky s podobami českých králů: Vratislava I., Přemysla Otakara II., Václava II., Karla IV., Václava IV., Jiřího z Poděbrad, Vladislava II. a Rudolfa II. Ve druhém poschodí

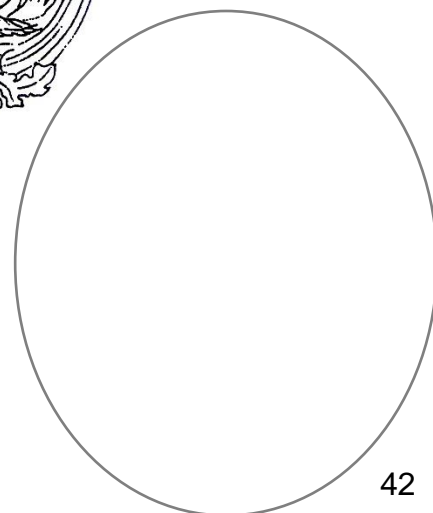
mezi okny jsou fresky, postavy od Karla Klusáčka: Stařec, Obrněný mladík, Muž se vzdorným čelem a Dívka vázající pruty. Ti mají symbolizovat ctnosti: Nezištnost, Přímost, Poctivost a Svornost.

MEDAILÓN (z ital.)

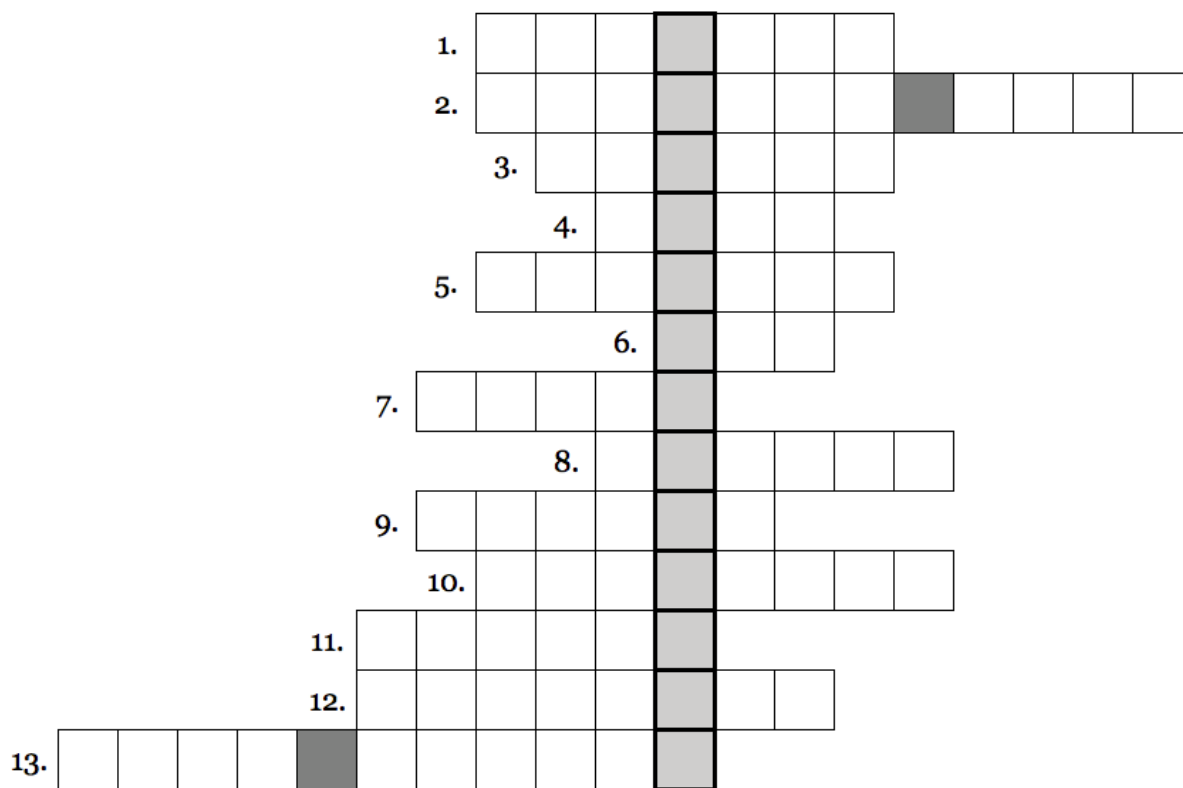
Je plastický výzdobný motiv architektury, exteriéru i interiéru, v podobě kruhového terče z kamene, keramiky apod.

ÚKOL: Do volné elipsy si vytvořte svůj vlastní medailon.

ÚKOL: Po vyplnění tajenky se dozvíte, v jakém stylu byla radnice postavena. (POZN.: písmeno CH pište jako C a H)

UPOZORNĚNÍ! – písmeno CH se píše do dvou políček jako C a H

1. Kolik medailonků se nachází nad okny prvního poschodí radnice?
2. Autor, který navrhl oponu Národního divadla v Praze? (Je autorem návrhů sgrafit na zadním průčelí radnice)
3. V pořadí kolikátá je dnešní radnice?
4. Příjmení sochaře, který projektoval sochy a medailonky radnice?
5. Jak se jmenoval architekt, který navrhl stavbu radnice? (příjmení)
6. Jak se říká grafickému znamení, které značí konkrétní osobu nebo rod?
7. Když se začíná stavět se říká, že se pokládá základní?
8. Jak se nazývá sochařské plastické dílo, které vystupuje z plochy pozadí?
9. Název literárního útvaru lidové slovesnosti, který vzniká na základě pravdivé události, avšak se šíří ústně a tím ztrácí na objektivitě?
10. Nástěnná technika, která vzniká vyškrabáváním?
11. Světec, jemuž se přisuzuje přimluva nebo ochrana na určitém území/domě/osobě?
12. Mezi věžemi radnice je štít s městským znakem a na jeho hrotu tepaná měděná socha jednoho z dřívějších majitelů Pardubic (Pernštejnů). Má náhrobek v chrámu sv. Bartoloměje. O kterého majitele se jedná? (O?)
13. Karel IV. je přezdíván jako?

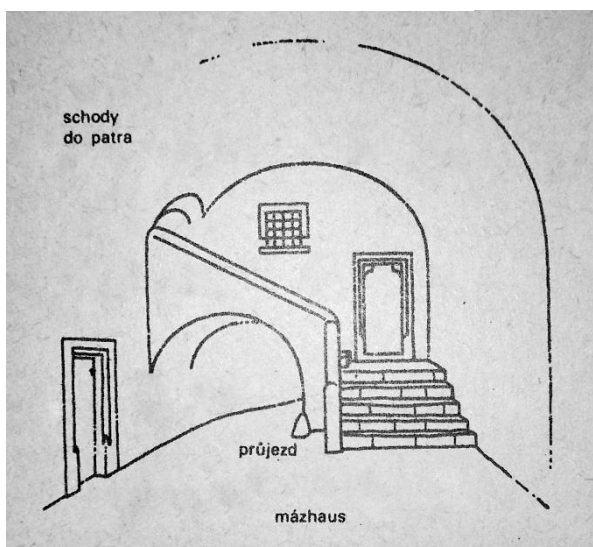
Dům u Jonáše

4 Dům, který jistojistě zaujme, je naší čtvrtou zastávkou.

Průčelí domu zdobí barokní reliéf z roku 1797, který zakrývá původní renesanční fasádu. Autorem je sochař Josef Teplý, který zpodobnil biblickou pověst o proroku a velrybě. To doplňují reliéfy sv. Petra a sv. Floriána ve štítu a postavičky dětí.

Na obrázku vpravo je dům ještě bez rekonstrukce z roku 1900.

V přízemí se nachází dvoulobní gotický mázhaus s pozdně gotickou sklípkovou klenbou z doby první výstavby města po požáru roku 1507.

MÁZHAUS (z něm.)

Název velké síně v přízemí i patře v pozdně středověkém a renesančním městském domě, která sloužila jako prostor komunikační i pracovní.

Od domu u Jonáše projdeme Pernštýnskou uličkou k domu č.p. 11, takzvanému domu Na mostě kamenném. Nachází se na levé straně ulice směrem od Pernštýnského náměstí k zámku.

Dům na mostě kamenném (Dům č.p.11)

5 Dům, který nás zaujme svou jedinečností nese číslo popisné 11.

V prvním patře jsou dochované gotické _____ (viz. tajenka) ze štítu po první přestavbě Pardubic po požáru města z roku 1507. Zvýšení domu o patro je částečně poškodilo.

Na domě se v dobrém stavu zachovaly malované, baldachýnově klenuté výklenky a tyto malby jsou z historicko-uměleckého hlediska vysoce cenné. Jsou datovány mezi roky 1507-1515, na svou dobu jsou velmi pokročilé. Jejich výtvarná podstata je pozdně gotická, avšak obsahová náplň již zcela renesanční.

TERAKOTA (ital.)

Vypálená hlína používána jako architektonická plastika pro dekoraci staveb. Má hnědo-oranžovou barvu.

Terakotová, bohatě zdobená okna druhého poschodí, poškodila celek dochovaných výklenků zdobených freskami. Dokládají tak renesanční úpravy města po požáru roku 1537 Jiříkem z Olomouce.

Ve výklencích se nachází sv. Kateřina Alexandrijská, která je patronkou university a vzdělání. Vpravo nahoře je král Vladislav Jagelonský.

Ostatní postavy nejsou vysokého původu, i když ve stejné velikosti, a jsou to bakalář, lovec, hončí (vpravo), pastýř (vlevo dole), a dole uprostřed dokonce postava realisticky pojatého pijáka, který je opuchlý.

ÚKOL: Odpovězte správně na otázky a z písmen vám vyjde slovo, které chybí v textu nad obrázkem.

1. Jak je podle vás charakterizováno období Gotiky?

N-lomený oblouk, žebrová klenba, bohaté zdobení, vertikálnita, členitost

P-sloupořadí, častá kupole, omítka, štuk, sgrafita, horizontalita

2. Nejznámější renesanční socha, socha Davida, je z děl italského renesančního muže, kterého?

O-Leonardo da Vinci

I-Michelangelo Buonarroti

3. Co nebo kdo je to Madona?

G-zobrazení Panny Marie na klíně s tělem Krista

K-zobrazení Panny Marie s malým Ježíškem

4. Co zjistil Mikuláš Koperník okolo roku 1510?

Y-Země není středem vesmíru = obíhá spolu s ostatními planetami kolem Slunce

E-Země je středem vesmíru = Slunce obíhá kolem Země

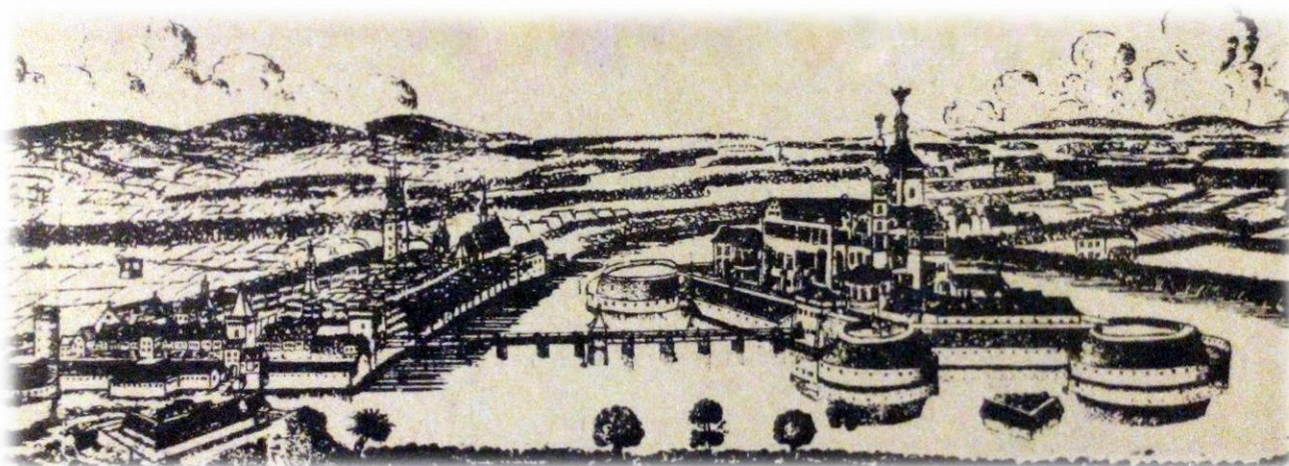
Od Domu na mostě kamenném projdeme přes Příhrádek. Tento prostor trojúhelníkového tvaru sloužil jako barbakán, chránící přístup na dřevěný most, který pojil zámek s městem.

Na zámek se dnes dostaneme přes kamenný most, kde se nachází sochy sv. Jana Nepomuckého a Františka de Pauly, které vyhotovil sochař Jakub Teplý.

Projitím přes most se dostaneme k Labské bráně, která utváří vchod do zámeckého areálu. Nad jejímž portálem je umístěna erbovní deska Pernštejnů z roku 1511.

Zámek

6 Naší další zastávkou je zámek Pardubice. Na mapách může být značen jako hrad, protože dnešní stavba v sobě skrývá zbytky původního blatného hradu, jehož jádrem byl starý palác s hláskou.

Vilém z Pernštejna se v přestavbě města nejvíce věnoval právě pardubickému zámku, který je jedním z nejceněnějších mezníků gotického a renesančního slohu.

HLÁSKA

Věž, většinou hradní, na níž konal a obvykle i bydlel hlásný.

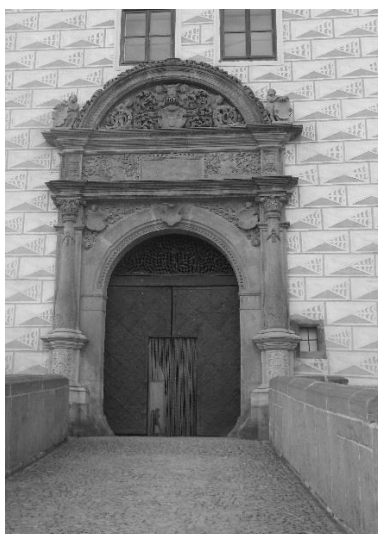
BLATNÝ (VODNÍ) HRAD

Středověké opevněné panské sídlo s funkcí obrannou i správní, rozložené v rovině a chráněné systémem rybníků a vodních příkopů.

ÚKOL: K obrázkům správně přiřaďte názvy architektonických prvků.

ARKÁDY

PRAMPOUCH

PORTÁL

Na obrázku zámeckého areálu, foceného z vrchu, krásně vidíme opevnění rondely. Ty jsou typické pro Renesanci.

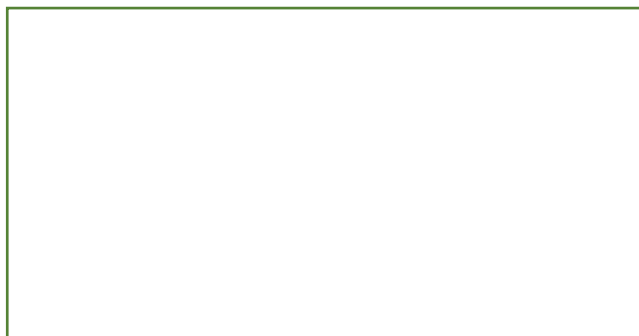
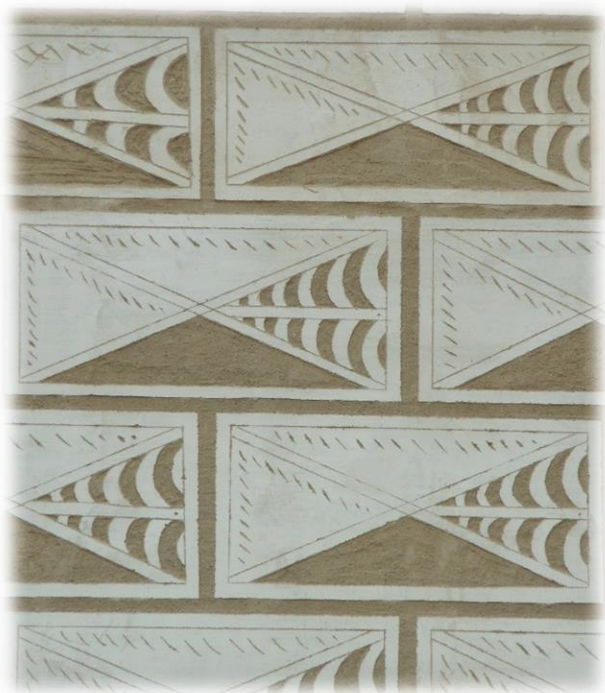
Kamenný most s bohatou reliéfní, figurální a ornamentální výzdobou zábradlí z roku 1543. Tento letopočet najdete na soše andělka, který je vlevo vedle portálu. (Zkuste najít)

Jednou z nejkrásnějších kamenických renesančních prací v regionu je hlavní portál, který začal budovat Vojtěch z Pernštejna v roce 1529 a byl dokončen a osazen v roce 1541 za jeho bratra Jana.

Od roku 2010 je zámek s opevněním zapsán na seznam národních kulturních památek České republiky.

Na fasádě zámku je sgrafitová omítka, tzv. PSANÍČKA.

ÚKOL: Do prázdného obdélníku si nakreslete své vlastní psaníčko.

Uvnitř zámku jsou překrásné malby, které nemají obdoby. Mezi nejznámější patří krajinná malba s námětem Samsona a Dalily z roku 1532.

Kostel sv. Bartoloměje

7 Ze zámku vyjdeme a u kamenného mostu sejdeme dolů a projdeme kolem opevnění, uvidíme tzv. pardubický Norimberk. Zahneme vlevo a už jsme u našeho dalšího pozastavení.

První zmínka o kostelu sv. Bartoloměje je z roku 1295, avšak ta je směřovaná na kostel sv. Bartoloměje, který stál původně v Pardubičkách. Současný kostel byl postaven v pozdně gotickém stylu jako hrobka Pánů z Pernštejna.

SANKTUSNÍK

Malá štíhlá věžička na hřebenu střechy kostela (nad lodí nebo presbyteriem, příp. křížením lodí).

V roce 1712, v době vrcholného baroka, byl sanktusník doopraven. Přidělali mu zlatou hvězdu na vrchol.

Na obrázku je kostel z let okolo roku 1890. Je viditelné, že kostel ještě neměl předsín, která vznikla až v historizujícím umění.

Kostel se skládá ze tří částí předsíně, síňového trojlodí a presbytáře.

Jak už jste si mohli všimnout na Labské bráně pardubického zámku, budově krajské knihovny a teď i nad severním portálem kostela sv. Bartoloměje se nachází reliéfní deska s erbovní pověstí Pernštejnů. Tento erb je z roku 1519.

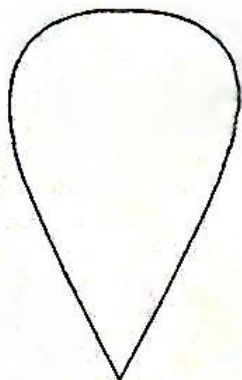

ÚKOL: Přečtete jména vlastníků štítů pod reliéfem?

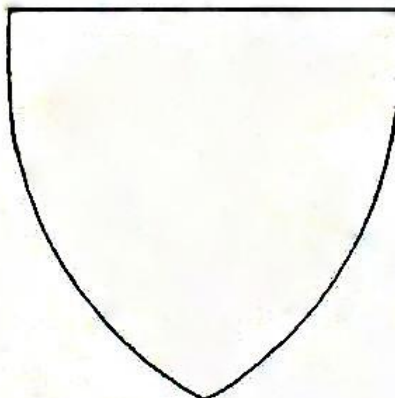
A large empty rectangular area with rounded corners and a decorative border, intended for the student to write the names of the shield owners.

ÚKOL: Do volného obdélníku si nakreslete svůj vlastní erb, a dokreslete něčím, co je pro vás důležité.

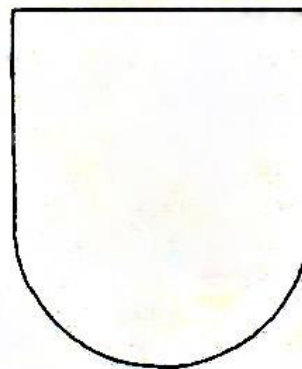
Románský

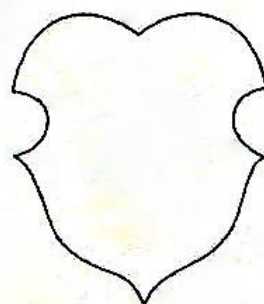
Raně gotický

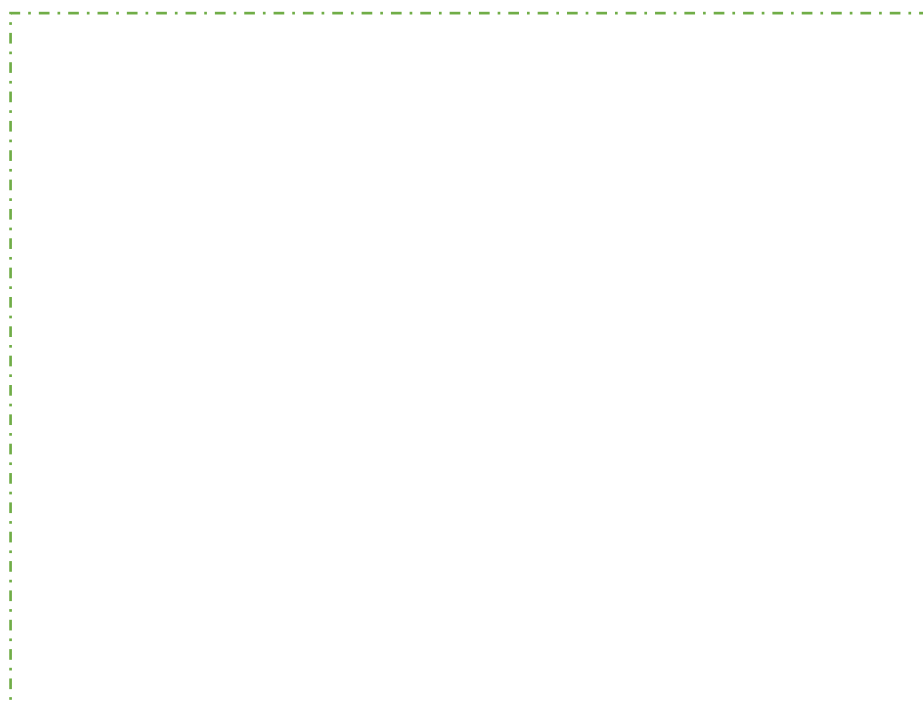
Vrcholně gotický

Turnajový (kolčí)

Renesanční

Wernerovský dům

8 Z Kostelní ulice zahneme doprava a projdeme Bartolomějskou uličkou. Nad sebou můžeme vidět prampouchy a na konci ulice nalevo je Wernerův dům.

Tato stavba byla v letech 1505– 1515 první pardubickou radnicí. Dům byl po požáru v roce 1507 znovu postaven mistrem Paulem v gotickém stylu. Jednalo se o jednopatrovou stavbu. Po požáru v roce 1538 byl dům zvýšen o renesanční poschodí a z této doby pochází i obloučkový štít s plastickými polopilířky. Dnešní podoba domu je dílem Jiříka z Olomouce. Nachází se v severozápadním koutu Pernštýnského náměstí a jeho brána je vchodem do Bartolomějské uličky

Fotografie je z roku 1912. Vyfotil ji pardubický fotograf Josef Pírka.

Nad gotickou bránou se nachází tři kaplice s ozubenými hroty a s třemi postavami – **šlechtičny, šaška a panoše**. Kaplice pocházejí z počátku 16. století a dlouhou dobu byly zazděny. Objeveny byly až v roce 1909 (1904), kdy majitel Karel Werner nechal předělat domu fasádu.

SLOVNÍČEK POJMŮ

ARKÁDY – řada oblouků na svislých podporách (sloupech nebo pilířích)

ATRIBUT - symbolický předmět v rukou nebo u nohou zobrazených osob světců nebo antických božstev, usnadňující jejich rozpoznání. Připomíná jejich činnost (např. sv. Ludmila – byla uškrcena, proto bývá zobrazována se stočeným závojem nebo šálem kolem hrdla)

BARBAKÁN – předsunutý opevňovací článek před městskou nebo hradní branou, válcového nebo vzácněji mnohobokého nebo podkovovitého tvaru, navazující na bránu krčkem, opatřený střílnami a obklopený vlastním příkopem

BERLA – ozdobná pastýřská hůl nahoře zahnutá nebo zavínutá do spirály

DIECÉZE – správní jednotka církve, v jejímž čele stojí biskup s úřadem nazývaným biskupství. Podřazenou jednotkou diecéze jsou farnosti

KLENBA – architektonický útvar, který uzavírá shora prostor a nese sám sebe

KRUCIFIX – symbol křesťanství, plasticky zpracovaný kříž s Ježíšovým tělem

MITRA – neboli infule, je ceremoniální pokrývka hlavy biskupů a opatů. (špičatá kněžská čepice)

NIKY - výklenky

PONTIFIKÁLIE – v církevní praxi tak označujeme insignie (znamení, symbol) velebně, tedy biskupů včetně papeže. Jsou to prsten, berla, mitra, pektorál a dříve i rukavice.

PORTÁL - architektonické nebo plastické orámování otvoru dveří či vrat

PRAMPOUCH – zděný, většinou stříškou opatřený rozpěrný oblouk mezi dvěma budovami, zejména v úzkých uličkách

RELIÉF – sochařské dílo v ploše více nebo méně vystouplé, vyvolávající dojem trojrozměrnosti objemu, hloubky, prostoru atd.

ROCHETA – volné bílé liturgické roucho s úzkými rukávy, sahající pod kolena a na okraji často zdobené krajkou

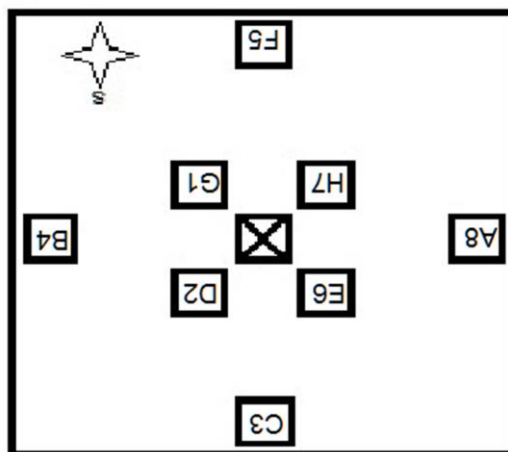
SGRAFITO – rýsovaná technika pro plošné členění a výzdobu převážně vnějšku architektur (v renesanci a novorenesanci). Omítka pro sgrafito má dvě vrstvy; svrchní se za vlhka proškrabuje na zaschlou spodní. Tento podklad je buď přírodní a kresba zvýrazňuje kontrast materiálů obou vrstev, nebo je z barevné omítky (většinou černě nebo šedě dle množství přidaného dřevěného uhlí, nebo také červenohnědě)

ŘEŠENÍ

Zelená brána: rozdíly – ochoz, který byl obnoven v roce 1912 a omítka byla odebrána. Reléf, ten byl na předbrání umístěn v roce 1903 a byl vyhotoven podle návrhů Mikoláše Aíše.

(Pruchod, který vznikl roku 1914-1917 při stavbě městské sportovní.)

Mariánský sloup:

Radnice: NOVORENESANCI – 1.dvanáct, 2.Mikoláš Aleš, 3.čtvrť, 4.Popp, 5.Wejrych, 6.erb, 7.kámen, 8.reliéf, 9.pověst, 10.sgrafito, 11.patron, 12.Vojtěcha, 13.Otec vlasti

Dům na mostě kamenném: NIKY

Zámek: prampouch, portál, arkády

Kostel sv. Bartoloměje: Jan z Pernštejna, Bohunka z Lomnice, Kateřina ze Sternberka,

ZÁVĚR

Téma „Umělecké památky regionu a jejich využití v mimoškolní výchově a vzdělávání“ jsem si vybrala z několika důvodů, které jsem popsala už v úvodu bakalářské práce. Jako město pro realizaci jsem zvolila Pardubice, své rodiště. Touto cestou jsem s nimi chtěla seznámit žáky/studenty a probudit v nich zájem o památky a historii.

V teoretické části jsem se snažila věcně a srozumitelně popsat historický a umělecký vývoj města. Studium odborné literatury mi přineslo mnoho nových poznatků. Stěžejní byla především zjištění o rodu Pernštejnů, který ovlivnil vývoj Pardubic razantním způsobem a nechal vytvořit nejen historické jádro v centru Pardubic, které se z velké části zachovalo do současnosti, ale také se podílel na rozkvětu hospodářství a utváření krajiny ve východních Čechách, a to založením soustavy rybníků a zavodňovacích struh. Teoretická část je doplněna o stručný popis památkové péče, protože ochrana památek nepochybně patří ke zvolenému tématu.

Nedílnou součástí praktické části je Katalog památek, ve kterém jsou uvedeny nejdůležitější a nejzajímavější památky města a z něhož jsou tvořeny edukační listy. Výhodiskem zpracovaných teoretických podkladů bylo vytvoření vlastního edukačního programu, který se nazývá „Proměny Pardubic“. Součástí programu je prohlídka města a poznávání památek formou vyplňování úkolů v edukačních listech. Cílem projektu bylo zaujmout studenty netradičním způsobem výuky a vyhnout se tak obvyklé výuce v lavicích. Snažila jsem se vytvořit edukační program tak, aby mohl být využit po celý rok. Projekt je určen pro studenty středních škol a gymnázií a pro žáky druhého stupně základních škol.

Zhotovený program jsem ověřila v praxi a několikrát předělávala a upravovala, aby byl co nejsrozumitelnější. Největší problém představoval rámcový vzdělávací program, který si každá škola přizpůsobuje podle svých možností, a z toho důvodu neuměli studenti/žáci odpovědět na některé z otázek. Díky ověření byly odstraněny nesrovnalosti. Projekt ovšem není určen jen pro školní účely, je vhodný i pro mimoškolní aktivity.

Do projektu bych do budoucna ráda zapojila širokou veřejnost a pokračovala v Proměnách Pardubic i s mladšími architektonickými památkami. Pardubice mají stále co nabídnout.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1] HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-084-7.

[2] HRUBÝ, Vladimír. *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491–1548: malířství a sochařství*. Pardubice: Helios, 2003. ISBN 80-85211-13-0.

[3] HRUBÝ, Vladimír a Jiří STANĚK. *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích*. Pardubice: Helios, 2000. Památky Pardubic. ISBN 80-85211-08-4.

[4] HRUBÝ, Vladimír, Petr VOREL, Miloš NÁVESNÍK, Eva SEMOTANOVÁ, Jan SMETANA, František ŠEBEK a Josef ŽEMLIČKA. *Pardubice*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1995. Historický atlas měst České republiky. ISBN 80-85268-35-3.

[5] HRUBÝ, Vladimír a Štěpán BARTOŠ. *Pardubicko*. Pardubice: Helios, 1995. ISBN 80-85211-02-5.

[6] KIBIC, Karel a Aleš VOŠAHLÍK. *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945–2010*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011. ISBN 978-80-87104-88-0.

[7] KOTYK, Jiří. *Pernštejnové na Pardubicku a kostel sv. Bartoloměje*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2012.

[8] KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-039-X.

[9] ŠEBEK, František. *Dějiny Pardubic*. Vyd. 1. Pardubice: Městský národní výbor, 1990. ISBN 80-900069-1-4.

[10] ŠEBEK, František a Štěpán BARTOŠ. *Pardubice*. Pardubice: Helios, 2001. ISBN 80-85211-10-6.

- [11] ŠEBEK, František. *Toulky historií PARDUBIC*. Helios, 2016. EAN 978-80-85211-38-2.
- [12] ZIKMUNDA, Vlastimil a Vladimír HRUBÝ. *Pardubice*. Praha: Pressfoto, 1990. Města ČSFR. ISBN 80-7046-027-X.
- [13] PAVEL, Jakub. *Pardubice: Státní zámek a městská rezervace Státní památkové správy*. Státní tělovýchovné nakladatelství, skupina kulturní a přírodní památky, pro Státní památkovou správu v Praze, 1954.
- [14] MAXOVÁ, Ivana, Pavel ZAHRADNÍK a Vratislav NEJEDLÝ. *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okresech Chrudim a Pardubice*. Pardubice: Východočeské muzeum, 2002. ISBN 80-86046-42-7.
- [15] PODDANÁ, Jana, Lubomír NETUŠIL a Miroslav KLIMPL. *Pardubická zastavení: toulky městem s historickým ohlédnutím*. Pardubice: Státní okresní archiv v Pardubicích, 2002. ISBN 80-85211-11-4.
- [16] NEJEDLÝ, Vratislav a Pavel ZAHRADNÍK. *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Pardubickém kraji*. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0058-7.
- [17] LINHART, Jan a Tomáš LINHART. *Pověsti z Pardubicka a z Hradecka*. Ilustroval Martin VÍŠEK. Český Těšín: Agave, 2000. ISBN 80-86160-43-2.
- [18] NOVOTNÁ, Dana a Vladimír HRUBÝ. *Průvodce městskou památkovou rezervací Pardubice*. Krajské středisko Státní památkové péče a ochrany přírody Vč kraje v Pardubicích, 1990.
- [19] MAXOVÁ, Ivana, Pavel ZAHRADNÍK a Vratislav NEJEDLÝ. *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okresech Chrudim a Pardubice*. Pardubice: Východočeské muzeum, 2002. ISBN 80-86046-42-7.
- [20] *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Redaktor Stanislav BROUČEK, redaktor Richard JEŘÁBEK, redaktor Dušan HOLÝ. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.

[21] SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic, díl 1, část 2*. Nákladem města Pardubic. Pardubice: 1923.

[22] BREGANTOVÁ, Polana, ŠVÁCHA, Rostislav a Marie PLATOVSKÁ (eds.). *Dějiny českého výtvarného umění, díl V*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1390-3.

[23] DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. 3., opr. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-402-9.

HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Praha: Naše vojsko, 1980.

THEIN, Pavel a Jiří PALEČEK. *Staré město – Město – Město v ohradě*. Společnost pro rozvoj Pardubicka s podporou města Pardubice, 2004.

NOVOTNÁ, Dana a Vladimír HRUBÝ. *Průvodce městskou památkovou rezervací Pardubice*. Krajské středisko Státní památkové péče a ochrany přírody Vč kraje v Pardubicích, 1990.

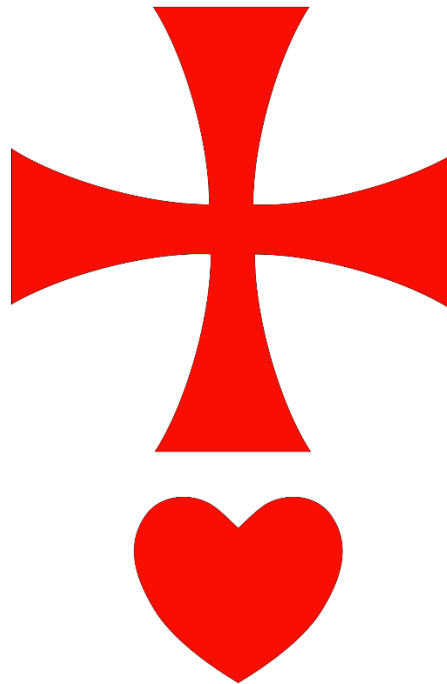
BLAŽÍČEK, Oldřich a Jiří KOPÁČEK. *Slovník pojmů z dějin umění: Názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Odeon, 1991.

REMEŠOVÁ, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: Zvon, 1991.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium 1*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4302-7

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Obrázek č. 1: Znak cyriaků

Příloha č. 2

Obrázek č. 2: Erb rodu Ronovců

Příloha č. 3

Obrázek č. 3: Erb města Pardubice

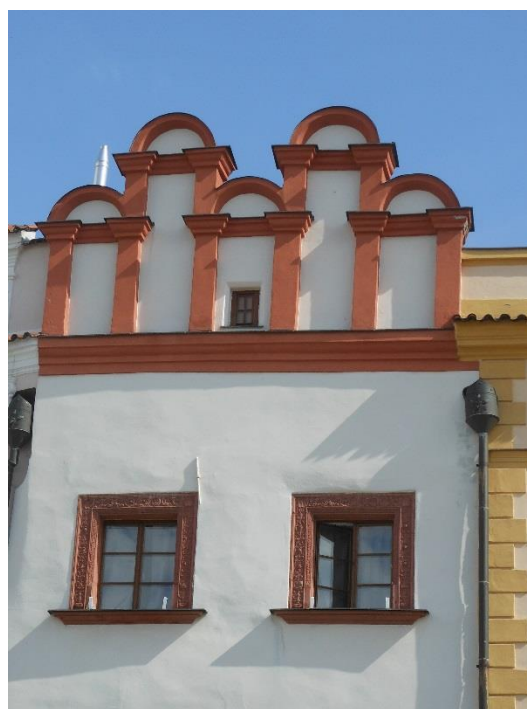
Příloha č. 4

Obrázek č. 4: Erb rodu Pernštejnů

Obrázek č. 5: Opevnění zámku a města Pardubice v roce 1744

Obrázek č. 6: Raně renesanční obloučky na Pernštýnském náměstí

Obrázek č. 7: Zdobná terakotová ostění

Obrázek č. 8: Barokní radnice